

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Sähköpulasta johtuva sähköntoimituksen keskeyttäminen ja siihen liittyvän korvausvelvollisuuden huomioon ottaminen poikkeusoloissa

Normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen sääntely
Pro Gradu -tutkielma

Laatija:
Tatu Myllylä

2.5.2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen sääntely

Tekijä(t): Tatu Myllylä

Otsikko: Sähköpulasta johtuva sähköntoimituksen keskeyttäminen ja siihen liittyvän korvausvelvollisuuden huomioon ottaminen poikkeusoloissa

Ohjaaja(t): Antti Aine, Veli-Pekka Nurmi

Sivumäärä: XIV + 62 sivua

Päivämäärä: 2.5.2023

Tutkielma käsittelee sähköpulasta johtuvaa sähköntoimituksen keskeyttämistä ja siihen liittyvän korvausvelvollisuuden huomioon ottamista. Tutkielma käsittelee normaalioloissa sovellettavan lainsäädännön, erityisesti sähkömarkkinalain, lisäksi poikkeusoloihin kuuluvan valmiuslain säännösten soveltamista sähköpulaan.

Tutkielman aihepiiriä koskevaa tutkimusta ei löydy paljoa ja siten pelkästään yhteiskunnan toimivuuden kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota tähän aihealueeseen. Tutkielma on suunnattu erityisesti verkkoyhtiöille sekä sähköön loppukäyttäjille, jonka oikeuksia ja velvollisuuksia tässä käsitellään. Tutkimus lähestyy aihetta käyttäen lainopin sekä de lege ferenda tutkimusmenetelmiä, jossa perehdytään etenkin lain esitöihin sekä oikeuskirjallisuuteen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin sähköpulaan varautumisen keinot sekä sähköntoimituksen keskeyttämisestä aiheutuvien vahinkojen määräytymiset.

Voidaan todeta, että sähköpulaan on yleisesti varauduttu eri keinoin, joita voidaan ottaa käyttöön sähköpulan kaltaisen tilanteen ehkäisemiseksi. Erityisesti valmiuslain soveltamisesta mahdollisesti johtuvien korvausvelvollisuuksien osalta edellytetään tarkempia sääntelyn perusteita. Tutkielmassa esiinnousseiden tulosten perusteella voidaan esittää vaatimus tarkempien suuntaviivojen laatimiseen korvausvelvollisuuden määrittelyssä. Sähköpulan kaltaista tilannetta tai poikkeusolojen käyttöönottoa on tapahtunut hyvin harvoin, joten ennakolta ei asiaan ole kiinnitetty paljoa huomiota.

Avainsanat: sähkömarkkinalaki, valmiuslaki, toimitusvarmuus, vahingonkorvaus, sähköpula, sähköntoimitus

Sisällysluettelo

Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkielman kysymyksenasettelu ja aiheen rajausta	3
1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne	5
2 Sähkötoimituksen keskeyttäminen ja sähköpula	7
2.1 Sähkötoimituksen keskeyttämisen sääntely.....	7
2.1.1 Yleistä sähkötoimituksesta	7
2.1.2 Lainsäädännöllinen perusta.....	8
2.2 Toimitusvarmuus	10
2.3 Sähköpula ja siihen varautuminen.....	12
2.3.1 Mitä tarkoitetaan sähköpulalla?	12
2.3.2 Tehoreservijärjestelmä	15
2.3.3 Kulutuksen irtikytettä.....	16
2.3.4 Ylivoimainen este.....	17
2.4 Virheen käsite ja seuraukset	19
2.4.1 Sähkömarkkinalain 97 §:n mukainen virhe.....	20
2.4.2 Virheen seuraamukset.....	23
2.5 Loppukäyttäjän oman toiminnan vaikutus	25
3 Poikkeusolojen soveltaminen sähkötoimitukseen	28
3.1 Valmiuslain soveltaminen.....	28
3.1.1 Valmiuslain perusta	28
3.1.2 Valmiuslain käyttöönotto.....	29
3.2 Valmiuslain mukaiset sähkön sääntelyt	32
3.2.1 Sähkönkäytön rajoittaminen	32
3.2.2 Sähkön kulutuskilpiö	34
3.2.3 Sähkötoimituksen keskeyttäminen	36
3.2.4 Yhteenveto.....	38
4 Korvausvelvollisuus sähkötoimituksen keskeyttämisessä	39

4.1	Korvattavien vahinkojen määritelmä	39
4.1.1	Välitön vahinko	40
4.1.2	Väliellinen vahinko	42
4.2	Vahingonkorvausvastuun sääntely	43
4.2.1	Kontrollivastuu	44
4.2.2	Sopimusperusteinen vastuu	46
4.3	Korvausvelvollisuus normaalioloissa.....	47
4.3.1	Sähkömarkkinalain mukainen korvausjärjestelmä	47
4.3.2	Vahingonkorvaus virheen vuoksi	48
4.3.3	Vakiokorvausjärjestelmän hyödyntäminen korvausvelvollisuuden määrän määrittelyssä	49
4.4	Poikkeusolojen vaikutus korvausvelvollisuuteen.....	51
4.4.1	Poikkeusolojen keston vaikea ennustettavuus	51
4.4.2	Toissijaisuus	52
4.5	Verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välinen suhde	52
4.6	Korvausperusteiden soveltaminen käytännön tasolla	55
5	Analysointia lainsäädännöstä.....	57
5.1	Sääntelyn kattavuus sähköntoimituksen keskeyttämiseen liittyen	57
5.2	Korvausvelvollisuuden selkeydestä	58
6	Johtopäätökset	61

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY 1989.

Aine, Antti – Nurmi, Veli-Pekka – Ossa Jaakko – Penttilä Teemu – Salmi Ilkka – Virtanen Vesa: Moderni Kriisilainsäädäntö. Alma Talent 2011.

Aine, Antti – Nurmi, Veli-Pekka – Valtonen, Vesa: Oikeuden resilienssi, perusoikeudet ja kokonaisturvallisuus. Lakimies 6/2022.

Anderson, Ray C: Energy Industries and Sustainability. Berkshire Publishing Group 2013.

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. WSOYpro 2008.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Alma Talent verkkokirjahylly 2011.

Hemmo, Mika – Hoppu, Kari: Sopimusoikeus. Päivittyvä teos. Alma Talent verkkokirjahylly 2006.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja. WSOY lakitieto 2002.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 2011.

Hirvonen, Ritva – Sulamaa, Pekka – Tamminen, Eero: Kilpailu sähkömarkkinoilla Sähkömarkkinoiden keskeiset piirteet ja toiminta. ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos 2003.

Hoppu, Kari: Force majeure -tilanteiden tulkinnasta erityisesti covid-19-taudin yhteydessä. Defensor Legis 3/2020.

Huhta, Kaisa: Sähkön saatavuuden turvaaminen verkkoinfrastruktuurin sääntelyssä. Defensor Legis 2/2016.

Huhta, Kaisa: Toimitusvarmuus energiamurroksessa – valtio turvaamaan sähkötehon riittävyyttä? Lakimies 3–4/2018.

Huhta, Kaisa: Toimitusvarmuus sähkömarkkinasääntelyssä – keppiä ja porkkanaa loppukäyttäjän sähkösaannin turvaamiseksi. Defensor Legis 3–4/2016.

Hurmerinta, Anna: Vakioehtojen soveltaminen sopimussuhteeseen. Oikeustieto 4/2015, oikeustapauskommentti.

Jylhä, Reijo: Sähkönhuollosta sähkömarkkinoihin. Acta Wasaensia 2006.

- Kaave, Piia: Tehokkaampia vakiosopimuksia oikeudellisella muotoilulla. Liikejuridiikka 2/2020, referee-artikkeli.
- Kaave, Piia: Vakiosopimukset ennakoivassa sopimustoiminnassa. Liikejuridiikka 1/2019, referee-artikkeli.
- Mononen, Marko: Onko sopimusoikeudessamme yhtenäistä vastuuperustetta? Lakimies 7–8/2004.
- Määttä, Tapio (toim.): Oikeudellisen ajattelun perusteita. Joensuu 2018.
- Norri, Matti: Johdatus siviilioikeuteen. Lakimiesliiton kustannus 2009.
- Norros, Olli: Velvoiteoikeus. Alma Talent 2018.
- Raitio, Juha: Eurooppaoikeus ja sisämarkkinat. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2013.
- Ruostetsaari, Ilkka: Stealth democracy, elitism, and citizenship in Finnish energy policy 2017.
- Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuusoikeus. 2. uudistettu painos. Sanoma Pro 2011.
- Saarnilehto, Ari; Annola, Vesa: Sopimusoikeuden perusteet. 8. uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Saarnilehto, Ari: Sopimusoikeuden perusteet. Lakimiesliiton kustannus 2002.
- Saarnilehto, Ari; Hemmo, Mika; Kartio, Leena: Varallisuusoikeus. WSOYpro 2004-. Talentum
- Villa, Seppo – Airaksinen, Manne – Alén-Savikko, Anette – Bärlund, Johan – Jauhiainen, Jyrki – Kaisanlahti, Timo – Kanervo, Joel – Knuts, Mårten – Kuoppamäki, Petri – Kymäläinen, Seppo – Mähönen, Jukka – Pihlajarinne, Taina – Raitio, Juha – Viitanen, Klaus: Yritysoikeus. 4. uudistettu painos., Alma Talent. 2020.
- Siltala, Raimo: Oikeudellinen tulkintateoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja n:o 261 2004.
- Siltala, Raimo: Oikeustieteen oikeusteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja n:o 234 2003.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. 7. uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Tridimas, Takis: Fundamental Rights, General Principles of EU Law, and the Charter. The Cambridge yearbook of European legal studies 2017, Vol.16.

Talus, Kim: Decades of EU energy policy: towards politically driven markets. Journal of world energy law & business 2017, Vol.10.

Talus, Kim: EU energy law and policy: a critical account 2013.

Talus, Kim: Introduction to EU energy law. First edition. Oxford, United Kingdom: OUP Oxford 2016.

Vesa, Petri: Keskeytyskriittisten sähkönkäyttöpaikkojen priorisointi, Huoltovarmuuskeskukselle laadittu selvitys 27.8.2021.

Waltari, Markku: Sähkölaki ja sähköntoimitusehdot. Kommentaari oikeustapauksineen. Helsinki 1984.

Virallislähteet

HE 318/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi SML:n muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

HE 63/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta

HE 199/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sähköntuotannon ja -kulutuksen välistä tasapainoa varmistavasta tehoreservistä annetun lain muuttamisesta

HE 20/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sähkö- ja maakaasumarkkinoita koskevaksi lainsäädännöksi

HE 3/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valmiuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 218/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi SML:n sekä maakaasumarkkinalain 4 luvun 6 §:n muuttamisesta

HE 138/1996 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sähkömarkkinalaiksi

HE 105/1992 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi huoltovarmuuden turvaamisesta sekä turvavarastolain, tuontipolttoaineiden velvoitevarastointilain ja varmuusvarastointimaksusta annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta

HE 93/1986 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kauppalaiksi

Komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle Euroopan energiavarmuusstrategia COM/2014/0330

PeVM 2/2020 vp. Valtioneuvoston asetus valmiuslain 86, 88, 93–95 ja 109 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käyttöönotosta

PeVL 17/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lääkelain, lääkkeiden velvoitevarastoinnista annetun lain ja tartuntatautilain muuttamisesta

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Joustava ja asiakaskeskeinen sähköjärjestelmä Älyverkkotyöryhmän loppuraportti. Energia 33/2018

VNK/2020/38 Valtioneuvoston asetus valmiuslain 118 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käyttöönotosta

Internetlähteet

Aamulehti 19.9.2020

Raportti: Koronakriisi paljasti ongelmat suojavaarusteiden hankinnassa
Saatavilla osoitteessa <<https://www.aamulehti.fi/uutiset/art-2000007628522.html>>. Vierailtu 11.3.2023.

Astetta alemmas -kampanja 1.3.2023

<https://www.astettaalemmas.fi/kampanjainfo>. Vierailtu 20.4.2023.

Energia 2012

Sähköhuollon suurhäiriöiden riskianalyysi- ja hallintamenetelmien kehittäminen
– Projektin loppuraportti
<https://energia.fi/files/1024/Sahkohuollon_suurhairioiden_riskianalyysi-_ja_hallintomenetelmien_kehittaminen.pdf>. Vierailtu 23.4.2023.

Energiateollisuus ry:n laatimat verkkopalveluehdot 2019

Verkkopalveluehdot 2019 - VPE 2019

<https://energia.fi/files/3726/Verkkopalveluehdot_VPE_2019.pdf>. Vierailtu 20.4.2023.

Energiavirasto 2.3.2023

Ajankohtaista tietoa kotitalouksille <https://energiavirasto.fi/tietoa-kotitalouksille#kuka_on_alueeni_toimitusvelvollinen_sahkonmyyja?> Vierailtu 2.3.2023.

Energiavirasto 30.3.2023

Verkkotoiminnan luvanvaraisuus <<https://energiavirasto.fi/verkkotoiminnan-luvanvaraisuus>>. Vierailtu 20.4.2023.

Fingrid 1.1.2020

Kantaverkkopalveluehdot KVPE 2020

<https://www.fingrid.fi/globalassets/dokumentit/fi/palvelut/kayttovarmasahkonsiirto/kantaverkkopalveluehdot-kvpe2020_liite-1.pdf>. Vierailtu 22.4.2023.

Fingrid 14.5.2022

Venäjältä tuotu sähkö Suomessa

<https://www.fingrid.fi/globalassets/dokumentit/fi/kantaverkko/suomen-sahkojarjestelma/ajankohtaista05042022_sahkontuonti.pdf>. Vierailtu 20.4.2023

Fingrid 10.11.2022

Suomen sähköjärjestelmän sähköpulatilanteiden hallinta - ohje sidosryhmille

<<https://www.fingrid.fi/globalassets/dokumentit/fi/palvelut/kayttovarmasahkonsiirto/kh002---sahkopulatilanteiden-hallinta---ohje-sidosryhmille.pdf>>.

Vierailtu 20.4.2023

Fingrid 12.10.2022

Tietoa sähköpulasta <<https://www.fingrid.fi/kantaverkko/tietoa-sahkopulasta/>>.

Vierailtu 2.3.2023.

Fingridlehti 5.9.2022

Näin vältät aamun ja alkuillan sähköruuhkan <<https://www.fingridlehti.fi/nain-valtat-aamun-ja-alkuillan-sahkoruuhkan/>>. Vierailtu 23.4.2023.

Fingridlehti 3.11.2022

Tietoa sähköpulasta ja sähkökatkoista saa joka tuutista

<<https://www.fingridlehti.fi/tietoa-sahkopulasta-ja-sahkokatkoista-saa-joka-tuutista/>>. Vierailtu 12.4.2023.

HS 22.7.2022

Näin Suomi varautuu sähköpulaan: Pahimmillaan sähköt katkais-taisiin osassa maata pariaksi tunniksi <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008959669.html>>. Vierailtu 20.4.2023)

Ilkka Saraviita: Tieteen termipankki 29.6.2015

Oikeustiede: luonnollinen monopoli.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:luonnollinen_monopoli>.
Vierailtu 20.4.2023.

Kuluttaja- ja kilpailuvirasto 21.10.2022

Usein kysyttyä sähköstä <<https://www.kkv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/usein-kysyttya-sahkosta/>>. Vierailtu 20.4.2023.

Sesko 20.4.2023

SESKO on Suomen sähköteknisen alan standardointijärjestö
<https://sesko.fi/sesko_ry/>. Vierailtu 20.4.2023.

Talouselämä 8.3.2023

Myös Helen kertoo sähkö sopimuskikkailusta – Ankara linja valemuu-toihin: "Voisi rinnastaa petokseen" <<https://www.talouselama.fi/uutiset/myos-helen-kertoo-sahkosopimuskikkailusta-ankara-linja-valemuu-toihin-voisi-rinnastaa-petokseen/ad8b2173-216e-4b05-a6e9-ef5273b4c4f3>>. Vierailtu 23.3.2023.

Tieteen termipankki 2017

Normaaliolot <<https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/normaaliolot>>. Vierailtu 21.4.2023.

Tieteen termipankki 17.1.2020

Oikeustiede: säädöstyypit.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:s%C3%A4%C3%A4d%C3%B6styypit/laajempi_kuvaus>. Vierailtu 4.3.2023.

Tilastokeskus 21.12.2022

Energian tuonnin arvo kasvoi 116 % vuoden 2022 tammi–syyskuussa
<<https://stat.fi/julkaisu/cku4ace3c00pq0e617r8v14lp>>. Vierailtu 20.4.2023

Teollisuuden Voima Oyj (TVO) 16.4.2023

OL3-tuotanto <<https://www.tvo.fi/tuotanto/laitosyksikot/ol3/ol3-tuotanto.html>>. Vierailtu 22.4.2023.

Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 7.2.2023

Ministeri Lintilä kiittää suomalaisia: Energiasäästö, joustot ja yhteistyö ovat

auttaneet yli haastavan energiatalven

<<https://tem.fi/-/ministeri-lintila-kiittaa-suomalaisia-energiasaasto-joustot-ja-yhteisty-ovat-auttaneet-yli-haastavan-energiatalven>>. Vierailtu 1.3.2023.

Valtioneuvoston tiedote 20.12.2022

Sähkömarkkinalakiin tulossa toimitusvarmuutta ja kuluttajan oikeuksia edistäviä muutoksia <<https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/sahkomarkkinalakiin-tulossa-toimitusvarmuutta-ja-kuluttajan-oikeuksia-edistavia-muutoksia>>.

Vierailtu 20.4.2023.

Valtioneuvosto 31.3.2023

Energiatilanne ja sähkötuotet <<https://valtioneuvosto.fi/sahkotuet>>. Vierailtu 20.4.2023.

Valtioneuvosto 18.4.2023

Venäjän hyökkäys Ukraina <<https://valtioneuvosto.fi/ukraina>>. Vierailtu 20.4.2023.

Yle 8.3.2023

Sähköyhtiöt pääsivät ”valemuuttajien” jäljille: Sopimusrikkomuksia on havaittu useissa yhtiöissä, ja monelle voi tulla kohta iso lasku <<https://yle.fi/a/74-20021464>>. Vierailtu 20.4.2023.

Yle 16.3.2020

Analyysi: Suomi siirtyy nopeasti poikkeusoloihin – kansalaisten kriisivalmius ja erilaisen kohtelun sietäminen joutuvat tosi koetukselle <<https://yle.fi/a/3-11260479>>. Vierailtu 20.4.2023.

Oikeustapaukset

MAO:177/13

Kuluttajariitalautakunta 1093/39/06

Kuluttajariitalautakunta 469/39/07

Lyhenteet

DL Defensor Legis (aikakauskirja)

EU Euroopan unioni

EY Euroopan yhteisö

HE hallituksen esitys eduskunnalle

KL Kauppalaki (355/1987)

KSL Kuluttajansuojalaki (38/1978)

MAO Markkinaoikeus

SML Sähkömarkkinalaki (588/2013)

TEM Työ- ja elinkeinoministeriö

VahKorvL Vahingonkorvauslaki (412/1974)

VNA Valtioneuvoston asetus

VNP Valtioneuvoston päätös

vp valtiopäivät

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Keväällä 2022 alkaneen energiakriisin uhkia koskevat uutisoinnit ovat lisääntyneet: ”Näin Suomi varautuu sähköpulaan: Pahimmillaan sähköt katkaistaisiin osassa maata pariksi tunniksi”¹. Sähköpula on käsitteenä noussut tavallisten sähkönkäyttäjien tietoisuuteen juuri uutisoinnin myötä. Sääolosuhteet ja ulkopoliittiset häiriöt, kuten tuoreimpana Venäjän hyökkäys Ukrainaan aiheutti muutoksia talouteen ja energiamarkkinoille. Aiheutuneet tapahtumat sysäsivät pelon niin kutsutulle energiakriisille, jonka vaikutukset näkyisivät muun muassa sähkön ja energiatoimituksen vaikeutumisella ja keskeytymisellä.² Tämä tarkoittaisi häiriöitä sähkön- ja energian toimitukseen ja tuontiin, mikä johtaisi sähkökatkoksiiin. Vaikutukset näkyisivät niin yritysten kuin yksityisten henkilöiden toiminnassa, joita kutsutaan myös loppukäyttäjiksi³, ja voisi lisäksi vaikuttaa kriittiseen infrastruktuuriin, joissa ei olisi varauduttu mahdolliseen tilanteeseen esimerkiksi varageneraattorein. Energian tuonnin arvo kasvoi 116 % vuoden 2022 ensimmäisen puolen vuoden aikana ja tästä juuri Venäjän tuonnin arvo oli enää 8 %.⁴

Sähkökatkokset ovat osa arkea, johon ei yleensä itse pysty vaikuttamaan. Poikkeuksen tähän tekevät sähkösopimuksen purkaminen tai irtisanominen maksamattomuuden takia, mikä yleensä edellyttää monen kuukauden rästejä, ennen kuin lopullisesti sähköntoimitus lopetetaan vaikkapa sähkönkäyttäjän asunnosta. Osaa sähkökatkoksista ei välttämättä edes huomaa, sillä pakolliset katkokset pyritään tekemään ajankohtana, kun niistä on vähiten haittaa.

Suomi, kuten monet muut Euroopan maat, ovat riippuvaisia energiantuonnista ja sen saatavuuteen liittyvillä häiriöillä voi olla vakavia seurauksia. Vaikka sähkön tuonti ei ole yhtä merkittävää Euroopan mittakaavassa, kuten öljyn ja maakaasun, vaikutukset ovat silti huomattavia ja energian saatavuuden turvaamiseksi riskit on pyrittävä minimoimaan.⁵ Sähkön

¹ ”Näin Suomi varautuu sähköpulaan” (HS 22.7.2022).

² ”Venäjän hyökkäys Ukrainaan” (Valtioneuvosto 18.4.2023).

³ Tässä tutkielmassa viitataan sähkönkäyttäjällä sähkön loppukäyttäjään.

⁴ ”Energian tuonnin arvo kasvoi 116 % vuoden 2022 tammi–syyskuussa” (Tilastokeskus 21.12.2022).

⁵ Talus 2013, s. 141.

tuottaminen eri energianlähteistä on yksi elintärkeimmistä tuotteista kansalaisten ja talouden jokapäiväisessä elämässä.⁶ Sähkökatkokset voivat aiheuttaa merkittäviä ongelmia ja vaarantaa niin elinkeinoelämän toiminnan kuin ihmishenkiä.⁷ Sähkö ja sen toimitusketjun toimivuus on varmistettava ja vältettävä niin yksityisen kuin yleisen edun näkökulmasta, ettei poikkeamia sähkön saannille aiheudu. Varautumisessa on tärkeä huomioida etenkin sähkön kysynnän huiput, jolloin sähköä kulutetaan enemmän kuin muina ajankohtina.⁸ Loppukäyttäjien tietoisuus energiamarkkinoista ja niitä koskevista häiriöistä on kasvanut huomattavasti.⁹ Muutokset energiamarkkinoilla ja niistä seuraavat vaikutukset näkyvät aina viimeistään loppukäyttäjällä. Sähkömarkkinalain (588/2013, ”SML”) tavoitteiden, kuten toimitusvarmuuden, toteutuminen näkyy viime kädessä loppukäyttäjien arjessa ja siksi toteutuminen tulee arvioida heidän näkökulmastaan.¹⁰

Sähkön ja energian turvaaminen on varmistettava niin normaalioloissa¹¹, kuin kriisitilanteita koskevan poikkeusolojen aikana. Valmiuslaki (1552/2011) koskee poikkeustilanteita ja sitä sovelletaan vain silloin, kun tarvitaan lisätoimivaltuuksia.¹² Valmiuslakia on otettu käyttöön hyvin harvoin, tuorein tapaus löytyy kuitenkin parin vuoden takaa, kun poikkeusolot tulivat voimaan ensin 16.3.2020 ja uudestaan 1.3.2021.¹³ Valtioneuvosto päättää valmiuslain käyttöönotosta yhdessä tasavallan presidentin kanssa. Poikkeusolot otettiin käyttöön valmiuslain 3 §:n 5 kohdan mukaisen erityisen laajalle levinneen vaarallisen taudin nojalla. Valmiuslain käyttöönotto ja sen soveltaminen toivat tässä yhteydessä esiin lainsäädännön puutteellisuudet ja soveltumattomuus nyky-yhteiskunnan kohtaamiin haasteisiin. Havainnot

⁶ Anderson 2006, s. 2–6.

⁷ Talus 2013, s. 155.

⁸ ”Näin vältät aamun ja alkuillan sähköruuhkan” (Fingridlehti 5.9.2022).

⁹ Ruostetsaari 2017, s. 101–102.

¹⁰ Huhta 2018, s. 536 ja HE 20/2013 vp, s. 159.

¹¹ Ks. ”Normaaliolojen käsite” (Tieteentermipankki 2017).

¹² Aine 2011, s. 131.

¹³ Ks. VNK/2020/81 sekä ”Analyysi: Suomi siirtyy nopeasti poikkeusoloihin – kansalaisten kriisivalmius ja erilaisen kohtelun sietäminen joutuvat tosi koetukselle” (Yle 16.3.2020). Poikkeusoloja koskeva käyttöönottoasetus voidaan antaa enintään kuuden kuukauden määräajaksi (valmiuslain 6 §). Mahdollisesta jatkamisesta säädetään lain 8 §:ssä ja sekin voidaan antaa kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

ovat johtaneet jo uusiin lainsäädännön muutostarpeisiin.¹⁴ Täten on perusteltua tutkia sähköntoimitusta koskevaa lainsäädäntöä myös poikkeusolojen näkökulmasta.

1.2 Tutkielman kysymyksenasettelu ja aiheen rajaus

Tutkielman tarkoituksena on tarkastella sähköntoimitusta koskevaa sääntelyä niin normaaliolojen kuin poikkeusolojen näkökulmasta. Tutkin millaiset varautumiskeinot sähköntoimituksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi on laadittu sekä millä tavoin verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välinen suhde on säännelty sähköntoimituksen keskeyttämistilanteissa vahingonkorvauksen osalta.

Tutkielman keskiössä on sähkömarkkinalain ja valmiuslain säädökset sähköntoimituksesta. Korvausvelvollisuuden osalta edellytetään lisäksi sopimussuhteen, vahingonkorvauslain (412/1974, ”VahKorvL”) ja edellä mainittujen lakien välisen suhteen tutkimista. Tutkielman ensisijaisena tavoitteena on siten selvittää millainen suhde verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välillä on sähköntoimituksessa ja sen keskeytymisessä. Toissijaisesti tavoitteena on arvioida valmiuslain käyttöönotosta tähän suhteeseen. Samalla pohditaan sitä, onko sääntely vahingonkorvausvelvollisuudesta ja sen määräytymisestä laadittu kattavasti ja selkeästi, jotta se on sovellettavissa niin verkkoyhtiön kuin loppukäyttäjän näkökulmasta. Toimiakseen tämä vahingonkorvausjärjestelmä vaatii riittävän selkeästi määritellyn korvausvastuun ja korvattavien vahinkolajien piirin.

Tutkimukseni edellyttää siten vastaamisista seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten sähköntoimituksen keskeytymiseen on varauduttu sähkömarkkinalain ja valmiuslain säädöksissä etenkin sähköpulaa koskevissa tilanteissa?
- 2) Onko sähköntoimituksen keskeytymisestä johtuvan korvausvelvollisuuden perusteet ja korvattavat vahingot määritelty kattavasti?

Vastaaminen edellyttää siten ensinakin sen selvittämistä ja tarkastelemista, mitä velvoitteita sähköntoimitus sisältää ja milloin sähköntoimitus katsotaan virheelliseksi. Lisäksi miten

¹⁴ Oikeusministeriöllä on vireillä hanke valmiuslain kokonaisuudistuksesta, ks. tarkemmin VN/5137/2022 (luettu: 4.3.2023).

sähkötoimitukseen liittyvään vahingonkorvausvelvollisuuteen on varauduttu ja kuinka valmiuslaki täydentää edellä mainittua sääntelyä.

Tutkielman laajuuden rajallisuuden vuoksi sähkötoimituksen keskeyttämisessä keskitytään pääasiassa sähköpulaan, jolloin käytettävissä oleva kotimaisen tuotannon kapasiteetti tai ulkomailta tuotu sähkö ei riitä täyttämään kulutuksen määrää. Tutkielma keskittyy erityisesti tutkimaan sähkötoimituksen keskeytymistä nimenomaan sähkön saatavuuden loppumisen osalta, joka tarkoittaa tilannetta, jossa tuotettu tai tuotu sähkö ei riitä kattamaan kaikkien kulutustarpeita tietyllä hetkellä, vaan ennakolta määrittelemätön osa sähkönkäyttäjistä on tällöin ilman sähköä tietyn ajan.

Vahingonkorvauksen osalta sopimuksen ulkoiset tilanteet rajataan tutkielman ulkopuolelle, sillä sen sisällyttäminen laajentaisi tätä tutkimusta tarpeettomasti. Tämä edellyttäisi verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välisen sopimussuhteen lisäksi loppukäyttäjän ja kolmannen osapuolen suhteen arvioimista ja eri korvaustilanteiden hahmottamista. Lisäksi loppukäyttäjän omaa varautumista sähköpulaan rajataan vain lyhyen kappaleen tasolle. Tutkielman keskittämisessä olennaiseen, ei loppukäyttäjän sähköpulaan varautumisen laiminlyöntiä ja sen mahdollista vaikutusta korvausvelvollisuuteen tutkita.

Sähköä ja sen käyttämistä on aika ajoin nostettu julkisessa keskustelussa esiin yhdeksi perusoikeudeksi.¹⁵ Ajatus ei ole saanut riittävästi kannatusta, joten sitä pidetään toistaiseksi erityisenä kulutushyödykkeenä, josta käydään kauppaa ja tehdään erilaisia sopimuksia. Käsittelen tutkielmassani lyhyesti sääolosuhteiden, kuten sähkölinjojen katkeamiseen johtaneiden myrskyvahinkojen, aiheuttamia häiriöitä sähkötoimitukseen. Näin pystyn tuomaan esiin vertailukohtia arvioidessani sähkötoimituksen keskeytymisestä johtuvan virheen määritelmää ja kuinka korvausvelvollisuus on näissä tilanteissa käsitelty. Erilaisten häiriöiden korjaaminen ei aina onnistu hetkessä, vaan voi vaatia mittavia korjaustoimenpiteitä aiheuttaen sähkönkäyttäjille pidempiaikaisia sähkökatkoja. Alueelliset vaihtelut korjausnopeudessa näkyvät etenkin haja-asutusalueilla, jossa pidemmät välimatkat ja haastavammat maasto-olosuhteet luovat haasteensa konkreettisille korjaustoimenpiteille.

¹⁵ Jylhä 2006, s. 293–295.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne

Tutkimuksen lähestymistapa on lainopillinen eli oikeustilaa systematisoiva.¹⁶ Lainopissa tutkitaan voimassa olevaa oikeutta ja sen perustetta. Lainopin metodi koostuu kahdesta toisia tukevasta tulkinnasta, ensinnäkin oikeuden sääntöjen ja periaatteiden tulkinnasta sekä toiseksi oikeussäännösten välisen normijärjestyksen hahmottamisesta.¹⁷ Näiden muodostama kokonaisuus luo perusteet ymmärtää lain käyttämistä tulkinnan keinona. Tulkinnassa nojaututaan oikeuslähteisiin sekä oikeusperiaatteisiin, joiden sisältö ilmentää lainsäätäjän tavoitteita ja tarkoitusta. Tämä edellyttää lainsäädännön ja oikeuskirjallisuuden tulkintaa ja tulkinnan avulla esitettävien johtopäätösten esiin tuomista.

Oikeusnormit ovat perusta lainopin tulkinnalle ja se sisällön tulkitsemiselle.¹⁸ Näiden oikeusnormien tulkitsemisella voidaan tehdä havaintoja ja johtopäätöksiä lainsäädännöstä. Tutkimusta tehdessä tulee ymmärtää tutkimusmenetelmien käyttäminen. Ilman tutkimusmenetelmän käyttämistä ei teoreettista oikeustieteen tutkimusta voi tehdä.¹⁹ Lähestyn kriittisesti sähköntoimituksen sääntelyn perustaan, jonka avulla sääntelyä on mahdollista lähestyä eri näkökulmista.²⁰ Tutkimusmenetelmän avulla pystytään tulkitsemaan lainsäädännöllistä kokonaisuutta, josta voidaan muodostaa johtopäätöksiä ja rinnastaa sen osatekijöitä toisiinsa. Analysoinnissa lähestytään tutkittavaa kohdetta eri näkökulmista, jolloin sen vahvuudet ja heikkoudet voidaan erotella.

Tämän lisäksi tutkielma sisältää myös de lege ferenda -näkökulmaa, kun pohditaan, tulisiko sähköntoimitukseen liittyvää vahingonkorvaussääntelyä kehittää tulevaisuudessa. De lege ferenda on oikeussäännöstä systematisoiva, eli lain voimassa olevan oikeuden lisäksi, jota lainopissa tutkitaan, keskitytään systematisoinnissa sen kehittämiseen.²¹ Tämän perusteella oikeussäännöstä voidaan muokata ja edistää sen soveltuvuutta nyky-yhteiskunnan tarpeita vastaavaksi. Tätä tutkin etenkin valmiuslain säännösten valossa. Oikeussäännöksiä sisältää

¹⁶ Aarnio 1989, s. 56–57.

¹⁷ Siltala 2003, s. 325–333.

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 36–37.

¹⁹ Hirvonen 2011, s. 9.

²⁰ Siltala 2004, s. 346–355.

²¹ Aarnio 1989, s. 288–302.

on syytä analysoida aika-ajoin, jotta ne vastaisivat vallitsevan hetken tarpeita ja oikeustilaa. Näiden tutkimusmenetelmien avulla pyrin antamaan vastauksia ja ratkaisuja tutkimuksessani käsiteltäviin aihepiireihin.

Tutkielma jakautuu johdannon ja johtopäätelmien lisäksi viiteen pääjaksoon. Johdannon jälkeinen jakso on aihetta pohjustava avaten lukijalle sähkötoimitusta ja sitä koskevaa sääntelyä ja käsitteistöä. Tämän jälkeen jaksossa käsitellään sähköpulaa ja lainsäädännön keinoja siihen varautumiseen. Kolmannessa jaksossa käsitellään valmiuslain käyttöönottoa ja aiheen kannalta relevanttia sähkön käyttöön liittyvää lainsäädäntöä. Neljännessä jaksossa käsitellään vahingonkorvausvelvollisuuden perusteita ja korvattavia vahinkoja koskevaa sääntelyä sekä niiden soveltamista käytännössä. Lisäksi vertaillaan normaaliolojen ja poikkeusolojen vaikutuksia korvausvelvollisuuteen. Tutkielman viimeisessä käsittelyjaksossa analysoidaan tutkimuksessa esiinnousseita näkökohtia.

2 Sähkötoimituksen keskeyttäminen ja sähköpula

2.1 Sähkötoimituksen keskeyttämisen sääntely

2.1.1 Yleistä sähkötoimituksesta

Sähköverkkotoiminnassa verkkoyhtiö ylläpitää ja kehittää sähköverkossa tapahtuvaa toimintaa. Sähkömarkkinoiden avautuminen kilpailulle sekä sähköön tuotannon ja myynnin eriyttäminen omaksi toiminnaksi sähköverkkotoiminnasta nostatti sähköverkoston tarkemman sääntelyn piiriin.²² Sähkömarkkinoita koskevassa sähköverkkotoiminnassa nousee esiin usein käsite luonnollinen monopoli²³. Tietyllä alueella sähköverkkotoimintaa harjoittava yritys muodostaa toiminnallaan monopolitoiminnan, koska ei ole taloudellisesti kannattava ratkaisu rakentaa toista sähköverkkotoimintaa samalle alueelle.²⁴ Tästäkin on joitakin poikkeuksia, jolloin rakentaminen voisi tulla kyseeseen, mutta pääsäännön mukaan näin ei tehdä.²⁵

Sähkötoimituksella tarkoitetaan nimensä mukaisesti sähkön myyntiä käyttöä tai jälleenmyyntiä varten. Käytännössä verkkoyhtiö toimittaa sähkön loppukäyttäjälle. Itse sähkötoimitus on prosessina hyvin pitkä ja tässä ketjussa on monta eri toimijaa, joilla jokaisella on omat roolinsa ja tehtävänsä. Ymmärtääkseen paremmin sähkötoimitusta ja siihen liittyvää ketjua on tärkeä hahmotella sähkömarkkinoilla käytettävää käsitteistöä ja eritellä ketjussa olevat keskeisimmät toimijat. SML:n 3 § sisältää määritelmät käytettävissä olevasta käsitteistöstä. Näistä tutkielman kannalta keskeisimmät ovat *sähköverkko*, *sähköverkkotoiminta*, *verkonhaltija*, *sähkötoimitus* sekä *loppukäyttäjä*. Sähköverkolla tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu sähköjohdoista ja -asemista. Sähköverkon avulla sähköverkkotoimintaa eli sähköä koskevia palveluita tarjotaan vastiketta vastaan. Verkonhaltija on sähköverkon haltijana toimiva elinkeinoharjoittaja, jonka vastuulla sähköverkkotoiminta ja sen ylläpitäminen on. Loppukäyttäjällä tarkoitetaan sähköön ostajaa, joka ostaa sähkön omaan käyttöönsä. Tämä sähkö siirto verkkoyhtiöltä loppukäyttäjälle tapahtuu sähkötoimituksella.

²² Jylhä 2006, s. 92–109.

²³ Ks. ”Oikeustiede: luonnollinen monopoli” (Ilkka Saraviita: Tieteen termipankki 29.6.2015).

²⁴ Ks. HE 20/2013, s. 67.

²⁵ Ks. HE 20/2013, s. 67.

Koko Suomen laajuista kantaverkkoa ylläpitää Fingrid Oyj.²⁶ Muutoin Suomi on jaettu alueisiin, joissa jokaisella verkkoyhtiön alueella toimii yksi toimitusvelvollinen sähköntuottaja, jonka on toimitettava sähköä alueen kotitalouksille julkisilla hinnoilla ja ehdoilla.²⁷ Hintojen pitää olla kohtuullisia SML:n mukaisesti.²⁸ Energiamarkkinavirasto määrittelee kunkin alueen vastuusähköntuotannon.²⁹

2.1.2 Lainsäädännöllinen perusta

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEUT) 194 artikla velvoittaa jäsenvaltioita varmistamaan sisämarkkinoiden toteuttamisen ja turvaamisen energiavirastoilla. Artiklan mukaisesti energian toimitusvarmuus on turvattava sekä energiaverkkojen yhteen liittämistä tulee edistää, jotta koko EU-alueella energian saanti ja käyttäminen toimisi häiriöttömästi.³⁰ Näihin energiavirastoihin luonnollisesti kuuluu yhtenä osana sähkömarkkinat, joista on annettu tarkempaa asetuksen- ja direktiivintasoista lainsäädäntöä. EU:ta koskevan energialainsäädännön määrä on noussut huomattavasti 2000-luvun taitteesta lukien ja sen merkitys on kasvanut entisestään, kun otetaan huomioon kuinka merkittäviä vaikutuksia energiavirastoilla, on maailmanlaajuisesti.³¹

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/944³² eli niin kutsuttu sähkömarkkinadirektiivi on velvoitettu implementoimaan osaksi kansallista lainsäädäntöämme.³³ Sähkömarkkinadirektiivin implementointi on viivästynyt ja sitä koskeva hallituksen esitys SML:n muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi on annettu eduskunnalle

²⁶ Ks. ”Verkkotoiminnan luvanvaraisuus. (Energiavirasto 30.3.2023).

²⁷ Jylhä 2006, s. 113–116.

²⁸ Ks. Huhta 2016, s. 241–242.

²⁹ ”Ajankohtaista tietoa kotitalouksille” (Energiavirasto 2.3.2023).

³⁰ Talus 2017, s. 380–384.

³¹ Talus 2016, s. 13.

³² Uudelleenlaadittu versio 2012/7/EU ja samaten kumoamalla 2009/72/EY direktiivin.

³³ Ks. Raitio 2013, s. 230–235.

20.12.2022.³⁴ Säädöksen on tarkoitus tulla voimaan mahdollisimman pian.³⁵ Hallituksen esitys on sisällöltään erittäin ajankohtainen, sillä sen keskeisimmät muutosehdotukset koskevat toimitusvarmuutta sekä asiakkaiden eli loppukäyttäjien oikeuksia.³⁶ Tällä velvoitetaan sähkömarkkinoilla toimivia toimijoita noudattamaan ja huolehtimaan riittävällä varmuudella häiriöttömän sähkötoimituksen takaamista, ellei näihin toimenpiteisiin ole jo ennen lainsäädännön voimaantuloa tehty. Sähkömarkkinoilla vallitseva tilanne huomioiden implementoinnin loppuun saattaminen mahdollisimman pian olisi toivottavaa.

Sähkötieteellisiin lisäksi toinen sähkömarkkinoita koskeva EU-tasoinen säädös on asetus 943/2019 sähkön sisämarkkinoista eli sähkökauppa-asetus. Sähkökauppa-asetus edellyttää jäsenvaltioita turvaamaan sähkön toimitusvarmuutta ja tarvittavan sähkötuotantokapasiteetin ylläpitoa. Tämä on osaltaan nostanut sähköntuotantoa lisäävien investointien määrää sekä toimitusvarmuuden painottamisen merkitystä osana sähköntoimittajien tavoitteita.

Sähkön ja sen toimitukseen liittyvä kansallinen lainsäädäntö koostuu pääasiassa SLM:stä, sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetusta laista (590/2013) sekä sähköntuotannon ja -kulutuksen välistä tasapainoa varmistavasta tehoreservistä annetusta laista (117/2011). Lisäksi sähkömarkkinoita ja sen ylläpitoa koskevaa erityislainsäädäntöä löytyy huomattavasti.

SLM:n 1 §:n mukaan tavoitteena on varmistaa kestävät ja toimivat sähkömarkkinat niin kansallisen kuin Euroopan unionin mittakaavassa. Tavoitteet kohdistuvat etenkin toimitusvarmuuden turvaamiseen, joiden todelliset vaikutukset näkyvät sähkön loppukäyttäjillä eli asiakkaila.³⁷ Keinoina sähkön riittävän toimitusvarmuuden saavuttamisessa ovat toimiva taloudellinen kilpailu sähkön tuotannossa ja toimituksessa sekä sähköverkkojen toiminnan ylläpitäminen. Lainsäätäjä on ottanut tietoisin valinnan painottaa sähkön toimitusvarmuuden merkitystä ja pyrkinyt luomaan mahdollisimman selkeät puitteet riittävän toimitusvarmuuden saavuttamiseksi. Erityisesti alueelliset eroavaisuudet

³⁴ Ks. ”Sähkömarkkinalakiin tulossa toimitusvarmuutta ja kuluttajan oikeuksia edistäviä muutoksia” (Valtioneuvoston tiedote 20.12.2022). Viivästyksestä on annettu virallinen huomautus 3.2.2021, ks. HE 318/2022 vp, s. 7 ja 116.

³⁵ Ks. HE 318/2022 vp, s. 2.

³⁶ Ks. tarkemmin tavoitteista HE 318/2022 vp, s. 33.

³⁷ Ks. HE 20/2013 vp, s. 67, lainsäätäjän mukaan lain tavoitteita tulisi arvioida loppukäyttäjän näkökulmasta.

rakennetuilla sähköverkostoilla tulee varmistaa ja niiden toteuttamiseksi on mahdollista antaa alueellisia yksinoikeuksia rakentamiselle.³⁸ Lisäksi sähköalan yritykset veloitetaan huolehtimaan sähkönhankintaan liittyvistä palveluista, sekä näiden edistämisestä kaikessa toiminnassa mahdollisimman tehokkaasti.

SML:ssä löytyy kaksi nimenomaisesti sähköntoimituksen keskeyttämiseen liittyvää lainsäädäntö lain säännöstä. Ensimmäinen niistä koskee vähittäismyyjästä johtuvasta syystä (SML 102 §) sekä toinen loppukäyttäjistä johtuvasta syystä (SML 103 §). Muuta suoraan sähköntoimituksen keskeyttämiseen liittyvää lainsäädäntöä SML:ssä ei ole. Lisäksi sähköntoimituksen keskeyttämisestä on oma säännös valmiuslain 39 §:ssä, jota käsitellään omassa luvussa 3.2.3, ohessa muiden relevanttien valmiuslain sähköntoimitukseen liittyvien säännösten kanssa.

Siten sähköntoimitusta koskeva lainsäädäntöä löytyy laajalti niin EU-tasolta, kuin kansallisesta lainsäädännöstä. Nämä toisiaan tukevat säädökset antavat lähtökohdat sille, kuinka sähköntoimitusta koskevia tilanteita tulisi arvioida. Lisäksi alalla on annettu erilaisia standardeja ja ohjeita käytännöistä, joista ei ole laintasoisia säädöksiä.³⁹

2.2 Toimitusvarmuus

Sähköntoimituksen keskeyttämisen ehkäisemisessä erityinen rooli on toimitusvarmuudella. Näistä säädetään edellä mainituissa sähkömarkkinadirektiivissä sekä sähkökauppa-asetuksessa. SML:n 1 §:n yhtenä tavoitteena on luoda edellytykset hyvä sähkön toimitusvarmuudelle. Toimitusvarmuudella tarkoitetaan velvollisuutta turvata sähköntoimituksen eri SML:n mukaisten vaatimusten keinoin. Vaikka toimitusvarmuudesta on kirjoitettu paljon oikeuskirjallisuudessa, sen sisältöä ei ole avattu SML:äänin.⁴⁰

Toimitusvarmuus voidaan jakaa kahteen asiakokonaisuuteen: siirto- ja jakeluverkkojen toimitusvarmuuteen sekä energian ja tehon riittävyys.⁴¹ Siirto- ja jakeluverkkojen toimitusvarmuus edellyttää verkonhaltijaa huolehtimaan omistamiensa verkkojen laadullisten

³⁸ Ks. HE 20/2013 vp, 67.

³⁹ Ks. esim. luku 2.4., jossa viitataan sähköstandardiin SFS-EN 50160:2022.

⁴⁰ Ks. tarkemmin Huhta 2016, s. 415.

⁴¹ Ks. tehon riittävydestä, Huhta 2016.

kriteerien täyttämisestä, ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Ensinnäkin verkonhaltijan on huolehdittava siitä, että rakennetut siirto- ja jakeluverkot ovat EU:n lainsäädännön ja kansallisen lainsäädännön standardien mukaisia, että ne ylipäänsä soveltuvat tekniseltä luonteeltaan sille tarkoitettuun tehtävään.⁴² Jos verkosto ei täytä em. kriteeristöä ei sitä voida liittää osaksi verkostoa, mikäli se ei sovellu esimerkiksi tehokkuuden puolesta.

Sähköverkon ylläpitämisessä ja kehittämisessä verkonhaltija on velvollinen huomioimaan teknisen kehityksen ja lainsäädännön vaatimat muutokset sekä käytön aiheuttaman kulumisen korjaamisen.⁴³ Asetetut velvollisuudet tulee olla kuitenkin mittasuhteiltaan perusteltuja, sillä liialliset vaateet voisivat tehdä toiminnasta kannattamatonta, mikäli hyödyt eivät ole suuremmat kuin haitat.⁴⁴ Tämä tasapainottelu edellyttää kuitenkin aktiivista toimintaa sähköverkonhaltijalta, jotta perustason toimivuudelle annetut vaatimukset saadaan täytettyä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, toimitusvarmuus sisältää laajuudeltaan huomattavan paljon erilaisia vaatimuksia verkonhaltijalle ja verkkoyhtiölle, jotta häiriöiden määrää pystyttäisiin ennakoimaan ja minimoimaan. Mahdolliset vahinkojen aiheuttamat määrät vähenevät, kun käytössä olevien järjestelmien taso on huolehdittu riittävällä tavalla korkeaksi.

Toimitusvarmuuteen sisältyy kaksi olennaista SML:n sääntelemää velvollisuutta verkkoyhtiölle. Nämä ovat SML:n 19 §:n mukainen verkon kehittämisvelvollisuus sekä SML:n 51 §:n mukaiset jakeluverkon toiminnan laatuvaatimukset. Molemmat ovat osa varautumista sähköntoimituksen keskeyttämisen ehkäisemisessä. Luonnollisesti nämä molemmat aiheuttavat suoria kustannuksia asianomaisille verkkoyhtiöille, jonka vastuulla sähköverkko tai jakeluverkko on.

SML:n 19 § 1 momentin mukaan verkonhaltijalta edellytetään toimivan sähköverkon ylläpitämistä ja kehittämistä sekä vaatimusten mukaista käyttämistä. Tämä käytännössä tarkoittaa jatkuvaa säädettyjen vaatimusten seuraamista, jotta sähköverkko pystyy saamaan hyvälaatuista sähköä. Lisäksi kehittäminen koskee myös yhteyksien ylläpitämistä toisiin sähköverkkoihin. Saman pykälän 2 momentti koskee sähköverkon suunnittelemista, rakentamista ja sen ylläpitämistä. Momentin mukaan 1) sähköverkko täyttää laatuvaatimukset

⁴² Jylhä 2006, s. 78–84.

⁴³ Huhta 2016, s. 249.

⁴⁴ Huhta 2016, s. 249.

sekä tekniseltä laadultaan riittävä; 2) Sähköverkko ja -palvelut toimivat moitteettomasti häiriöistä huolimatta; 3) toimii luotettavasti normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa; 4) yhteensopivuus on varmistettu ja mahdollisuus liittää toiseen sähköverkkoon onnistuu; 5) liittymiskelpoinen käyttöpaikkojen, voimalaitosten ja sähkövarastojen kanssa; 6) siirto- ja jakelupalvelun kustannustehokas tuottaminen sekä 7) edellä mainittujen kohtien lisäksi muut velvollisuudet.

SML:n 51 § puolestaan koskee jakeluverkkoja. Laatuvaatimus sisältää jakeluverkkojen suunnittelun, rakentamisen ja ylläpitämisen, siten, että ne 1 momentin mukaisesti: 1) täyttää kantaverkonhaltijan vaatimukset; 2) sähkönjakelu ei keskeydy yli 6 tunniksi asemakaava-alueella myrskyn ja muiden luonnonolosuhteiden seurauksena sekä 3) sähkönjakelu ei keskeydy yli 36 tuntia asemakaava-alueen ulkopuolella em. luonnonolosuhteiden seurauksena. Poikkeuksen yli 36 tuntia kestävään sähkönjakeluun tuo 2 momentin mukaisesti, jossa käyttöpaikka sijaitsee: 1) saarella, jossa ei ole tavanomaista kiinteää liikenneyhteyttä tai 2) sähkönkulutus kolmen kalenterivuoden aikana ei ylitä 2500 kilowattituntia ja eikä tällaisiin paikkoihin jakeluverkkojen rakentaminen ole kustannustehokasta.

Lain määrittämät korjausajat keskeytymiselle eivät ole pitkät, riippumatta aluekohtaisista eroavaisuuksista, joten jakeluverkon haltijan on jo ennakolta varauduttava mahdollisiin häiriötilanteisiin ja kehittämään jakeluverkostoa.⁴⁵ Jakeluverkoston kehittäminen ja toimitusvarmuuden ylläpitäminen ei ole ilmaista ja se voi aiheuttaa suuria kustannuksia. Vaadittujen muutosten tekeminen verkostolle ei välttämättä ole kaikille jakeluverkonhaltijoille mahdollista ottaen huomioon edellytetyt laajat muutokset ja etenkin pienten verkkoyhtiöiden varat.⁴⁶ Nämä kehittämispaineet voivat aiheuttaa suuren kulutaakan jakeluverkonhaltijan ylläpitäessä vaadittuja laatutasoja.

2.3 Sähköpula ja siihen varautuminen

2.3.1 Mitä tarkoitetaan sähköpulalla?

Sähköpulalla tarkoitetaan sähkön loppumisen seurauksena aiheutuvaa tilaa.

Sähkömarkkinoilla käytettävissä oleva sähkö ei riitä kattamaan kulutettavan sähkön määrää ja

⁴⁵ Huhta 2016, s. 248.

⁴⁶ Huhta 2016, s. 242–243.

tämän seurauksena aiheutuu sähköpulaa. Sähköpula on ollut Suomessa erittäin harvinainen ja viimeksi sähköpula on ollut 1970-luvulla voimalaitosmestareiden lakon seurauksena.⁴⁷

Vallitseva maailmantilanne ja tilanne energiamarkkinoilla sähkön saatavuuden vähentymisellä ovat korostaneet varautumisen merkitystä. Sähköpulaa ennakoitiin tapahtuvan vuoden 2023 kylmimpien pakkaspäivien osalta, jos kovat pakkaset olisivat pitkäkestoisia.⁴⁸ Näiltä kuitenkin vältyttiin ainakin toistaiseksi, eikä mahdollisten sähköpulien olemassaolot ole näkynyt ainakaan kansalaisille asti.

Sähköpula ei automaattisesti tarkoita sitä, että sähkö loppuisi kokonaan Suomen alueella, vaan osaa sähkön loppukäyttäjien sähkönkulutusta jouduttaisiin rajoittamaan. Tällöin sähkön saatavuus turvattaisiin ensisijaisesti tiettyihin ennalta määrättyihin kohteisiin, joiden häiriötön toiminta pyritään saavuttamaan.⁴⁹ Näissä tilanteissa sähkön toimitus pyritään jaksottamaan eri alueille, jolloin kierron vaikutus aiheuttaa mahdollisimman vähän haittaa yhdelle alueelle kerrallaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä sähkön riittävyys on vaikeasti ennakoitavissa äkillisten kulutuspiikkien tilanteissa, vaikka käytettävissä olisi varasähköä esimerkiksi reservin keinoin, josta käsitellään omassa luvussaan.⁵⁰

Suomen kantaverkkoa ylläpitävällä Fingrid Oyj:llä on velvollisuus huolehtia mahdolliseen sähköpulaan varautumisesta. Asetettu velvoite perustuu Työ- ja elinkeinoministeriön asetukseen kantaverkonhaltijan järjestelmävastuusta (635/2013, ”järjestelmävastuuasetus”), joka saa valtuutuksensa SML:stä. Fingrid Oyj:n tehtäviin kuuluu 4 §:n mukaan sähkön käyttövarmuuden ylläpito sekä siirtojen hallinta. Fingrid Oyj pystyy lain 9 §:n mukaisesti ohjata ja rajoittaa sähkön käyttöä häiriöiden ilmetessä ja vahinkojen minimoimiseksi. Sähköpulaan varautumisessa kantaverkkoyhtiö Fingrid Oyj on yhdessä jakeluverkkoyhtiöiden kanssa laatinut suunnitelmat, joissa on toimintavaiheet määritelty eri tilanteiden osalta.

Lain esitöissä vaiheet on jaettu kolmeen eri tilanteeseen: valtakunnalliseen sähköpulaan, sitä edeltävään tilanteeseen sekä alueelliseen sähköpulaan.⁵¹ Valtakunnallinen sähköpula käsittää

⁴⁷ ”Tietoa sähköpulasta” (Fingrid 12.10.2022).

⁴⁸ ”Tietoa sähköpulasta ja sähkökatkoista saa joka tuutista” (Fingridlehti 3.11.2022).

⁴⁹ HE 20/2013 vp, s. 131–132.

⁵⁰ Ks. luku 2.3.2.

⁵¹ HE 20/2013 vp, s. 132.

koko Suomen alueen tilannetta ja on näistä sähköpulatilanteista vakavin. Alueellisessa sähköpulassa jokin tietty alue ei pysty täyttämään sähkön kulutusta ja tällöin kyseisen alueen jakeluverkkoyhtiön ennalta määritellyt toimenpiteet tulevat ajankohtaiseksi. Vaikka muilla alueilla sähkön häiriötön toimitus jatkuisi olisi mahdollinen sähkön sääntely ajankohtainen tietyllä alueella. Ennen valtakunnallista sähköpulaa koskevaa uhan olemassaoloa voidaan tehdä ennakkollisia toimenpiteitä, jotta sähköpulalta välttyttäisiin. Tällaisessa tilanteessa toimenpiteet eivät ole niin rajoittavia, kuin sähköpulaa koskevan tilanteen aktualisoitumisessa. Ennakolta määrättyjä toimenpiteitä ruvetaan työstämään. Nämä voivat sisältää tiettyjen ennalta tehtyjen sopimusten voimaansaattaminen, joissa sähkön kulutusta suunnataan tietylle ajanjaksolle. Näissä tilanteissa ennakoiva kommunikointi tulee suorittaa verkkoyhtiön ja loppukäyttäjien välillä niin aikaisessa vaiheessa, kuin mahdollista.⁵²

Huoltovarmuuskeskus on tilannut sähkönkäyttöpaikkojen priorisointia koskevan selvityksen⁵³, jossa luokitellaan eri toimijoiden välttämättömyyksiä, silloin kun mahdollisia rajoituksia joudutaan tekemään. Elintärkeät toiminnot, kuten sairaaloiden jatkuva toiminta pyritään pitämään toiminnassa tilanteessa kuin tilanteessa.⁵⁴ Priorisoinnissa kiinnitetään huomiota siihen, millainen vaikutus sillä on yhteiskunnan toimintaan tilanteissa, joissa sähkön toimitus häiriintyy. Selvityksessä keskitytään tutkimaan normaaliolojen häiriötilanteita ja priorisointi on tehty sen perusteella. Kyseistä ohjetta voitaisiin noudattaa myös poikkeusolojen aikana tietyin poikkeuksin, sillä ne on johdonmukaisesti tehty koko häiriösyklin mukaisesti eikä poikkeusolot eroa niin merkittävästi priorisoinnissa normaalioloihin verrattuna. Tietenkin merkitystä on sillä, mikä on poikkeusolojen käyttöönoton peruste.

Fingrid Oyj on laatinut sen sidosryhmille ohjeen sähköpulatilanteiden hallintaan, joka on julkisesti saatavilla.⁵⁵ Ensisijaisena keinona liiallisen sähkönkulutuksen ja vähäisen sähköntuotannon välisessä epäsuhteessa, on koko Suomen sähköverkon ylläpitämisen turvaamiseksi keinona tehdä alueellisia tilapäisiä katkoksia, jossa vain osa koko Suomen mittakaavassa on ilman sähköä. Kiertävin 1–2 tunnin jaksoin tehtävin sähkökatkoksien

⁵² HE 20/2013 vp, s. 132–133, sekä huoltovarmuusraportti s. 11.

⁵³ Ks. Vesa 2021.

⁵⁴ HE 20/2013 vp, s. 132.

⁵⁵ Ks. ”Suomen sähköjärjestelmän sähköpulatilanteiden hallinta” (Fingrid 10.11.2022).

vältetään koko sähköjärjestelmän kaatumista.⁵⁶ Mikäli sähköjärjestelmä kaatuisi, voisi sen toiminnan palauttamisessa mennä huomattavasti aikaa, sillä vian selvittämiseen voidaan tarvita paljon erilaisia toimenpiteitä.⁵⁷ Toisena keinona on kulutuksen irtikytkentä, jota käsitellään luvussa 2.2.3. Sidosryhmät ovat velvollisia noudattamaan tätä ohjetta tilanteen vallitessa. Pääsääntöisesti sidosryhmät tekevät sopimuksen, jossa ne sitoutuvat noudattamaan kyseistä ohjetta, sekä toimimaan sen edellyttämällä tavalla.⁵⁸ Toimenpiteiden ja sopimuksen noudattamista valvoo Fingrid Oyj.

2.3.2 Tehoreservijärjestelmä

Tehoreservijärjestelmä on yksi sähköpulan estämistä koskevista ja toimitusvarmuuteen kuuluvista keinoista. Tehoreservijärjestelmän tarkoituksena on olla ylimääräinen varastointijärjestelmä, joka otetaan käyttöön silloin, kun sähköntuotanto ja ulkomailta tuotu sähkö ei riitä täyttämään sähkönkulutusta.⁵⁹ Tämänkaltaisen tarjonnan ja kulutuksen välinen epätasapaino ajoittuu pääasiassa talveen, jolloin sähkönkulutus on tavallisesti suurempaa.⁶⁰ Tehoreservijärjestelmää koskeva sääntely perustuu sähköntuotannon ja -kulutuksen välistä tasapainoa varmistavasta tehoreservistä annettuun lakiin (117/2011, ”tehoreservilaki”). Tarkempia määräyksiä annetaan asetuksella tehoreservin tarpeen määrittämisestä ja hankinnasta (146/2022).

Suomen tehoreservijärjestelmän kannalta merkittävimmät sähköntuontimaat ovat olleet Ruotsi ja Venäjä, eikä niistä toisen sähkönsiirron estyminen aiheuta vielä ongelmia.⁶¹ Kuitenkin molempien estyessä on uhka tehovajeelle huomattava. Venäjältä tuleva sähkönsiirto on katkaistu vuoden 2022 tapahtumien myötä ja Suomi onkin enemmän riippuvainen Ruotsin ja muiden Euroopan valtioiden sähkönsiirrosta.⁶² Suomen oma

⁵⁶ Ks. ”Energiatilanne ja sähkötuotet” (Valtioneuvosto 31.3.2023).

⁵⁷ ”Sähköhuollon suurhäiriöiden riskianalyysi- ja hallintamenetelmien kehittäminen ” (Energia 2012) s. 26–27.

⁵⁸ Ks. ”Kantaverkkopalveluehdot 2020” (Fingrid 2020).

⁵⁹ HE 199/2021 vp, s. 7.

⁶⁰ HE 199/2021 vp, s. 1.

⁶¹ HE 199/2021 vp, s. 14.

⁶² ”Venäjältä tuotu sähkö Suomessa” (Fingrid 14.5.2022).

kapasiteetti sähköntuotannossa kasvaa Olkiluoto 3 myötä eikä siten Suomen sähkönriittävyys ole niin uhattuna.⁶³

Energiavirasto vastaa koko tehoreservijärjestelmän toimintaa koskevista järjestelyistä, joihin kuuluvat muun muassa kilpailuttaminen ja lain noudattamisen valvonta. Fingrid Oyj:n toimenkuvaan puolestaan kuuluu hallinnointi sekä tehoreserviin kuuluvien järjestelmien toiminta.⁶⁴ Tehoreserviin kuuluvilla toimijoilla tarkoitetaan vapaaehtoisesti liittyneitä voimalaitosyksiköitä, jotka saavat tehoreservinä toimimisesta korvausta.⁶⁵

Tehoreservijärjestelmään toimintaa varten kuuluvien yksiköiden on pystyttävä lisäämään tuotantoa sitä pyydetessä tai vaihtoehtoisesti vähentämään sähkönkulutusta. Näin tehoreservijärjestelmällä pyritään kotimaisella sähköntuotannolla ja ulkomailta sähkön tuonnilla ehkäisemään sähkötalouden syntyminen. Mikäli tehoreservijärjestelmä ei riitä täyttämään sähkönkulutusta, on siirryttävä muun muassa kulutuksen irtikytkentään, jota käsitellään seuraavassa luvussa.

2.3.3 Kulutuksen irtikytkentä

Kulutuksen irtikytkentä on sopimusteitse tapahtuva keino vähentää hetkellistä sähkön ylikulutusta. Kulutuksen irtikytkennässä sähkökuormaa pudotetaan, jotta tasapaino sähkönkulutukselle ja -tuottamiselle saavutetaan. Nimenomaista säädöstä kuormanpudotuksesta ei ole, mutta siitä mainitaan kuitenkin muun muassa kantaverkkopalveluehdoissa.⁶⁶ Osaltaan suuntaa antavaa sääntelyä antaa komission asetus (EU) 2017/2196 sähköverkon hätätilaa ja käytönpalautusta koskevasta verkkosäännöstä, jossa määritellään suuntaviivat kuormien irti kytkemisestä liiallisen sähkökuormituksen tilanteissa.

Tehonvajaustilanteissa irtikytkentä mahdollistaa sähkönkulutuksen huipuilla kuorman pudottamisen hallitusti. Kuormanpudotus voi tapahtua jo sovitusti ennakolla tiettyinä kulutushuipun aikana tai myös nopealla aikataululla äkillisissä tilanteissa. Tämä hallintakeino vaikuttaa loppukäyttäjien toimintaan rajatumminkin, sillä ennakolta sovitut kuormat lasketaan

⁶³ Olkiluoto 3:n sähköntuotanto alkoi 16.4.2023. ”OL3-tuotanto (TVO 2023).

⁶⁴ HE 199/2021 vp, s. 7.

⁶⁵ HE 199/2021 vp, s. 10.

⁶⁶ Ks. ”Kantaverkkopalveluehdot 2020” (Fingrid 2020), s. 6–7.

ensiksi alas. Irtikytkentä voidaan tehdä joko manuaalisesti tai automaattisesti.⁶⁷

Automaattisesti tapahtuva alasajo liittyy sähköverkon taajuuteen ja sitä koskeva suojausmekanismi liittyy taajuussuojaukseen.⁶⁸

Kulutuksen irtikytkentä on suunniteltu käytettäväksi, mikäli edellä kuvattu tehoreservijärjestelmä ei riitä kattamaan tasapainottamaan sähköön käyttöä. Tällöin varakeinona pyritään vakauttamaan epäsuhta sähkönkäytön ja sähköntuoton tasapainossa. Irtikytkennän ollessa ajankohtainen tulee sovittujen kaupallisten kohteiden varautua tulevaan sähköön irtikytkentään, jolloin kyseisten kohteiden toiminta pysähtyy tietyksi ajaksi. Suositeltavaa on sopimuksin varmistaa etukäteisesti arvioitua mahdolliset korvaukset, jotta tällaiset häiriötilanteet eivät aiheuta enempää ongelmia verkkoyhtiöiden ja irtikytkentään ennakolta sovittujen loppukäyttäjien välillä.

2.3.4 Ylivoimainen este

Ylivoimaisella esteellä tarkoitetaan tilannetta, jossa yritys tai henkilö ei pysty suoriutumaan aikaisemmin sovitusta tehtävästä tämän kohdatessa sellaisen tapahtuman, jota ei ole voitu ennakolta ottaa huomioon.⁶⁹ Tyypillisesti sopimukseen kirjataan ylivoimaista estettä koskeva sopimuksen kohta, jossa luetellaan perusteet, joilla osapuoli vapautuu velvollisuudesta noudattaa sopimusta. Ylivoimaiset esteet on määritelty yleensä laajasti, jotta pystyttäisiin varautumaan laajasti erilaisiin estetilanteisiin, joihin ei voida etukäteen vaikuttaa.

Ylivoimaisena esteenä pidetään muun muassa kauppalaissa (355/1987, ”KL”) myyjän osalta sellaista tilannetta, jota se ei voi voittaa tai edellyttääisiin kohtuuttomia uhrauksia, jotka eivät ole oikeassa suhteessa sovitun asian kanssa. Tilanteita arvioidaan siten tapauskohtaisesti, jossa tehdään punninta saavutettavan hyödyn ja haitan välillä. Mikäli toimenpiteestä aiheutuva haitta on suurempi, ei tällaisissa tilanteissa sopimusta tarvitsisi lähtökohtaisesti täyttää. KL:n säännöksiä voi käyttää vertailukohteena arvioitaessa ylivoimaisen esteen käyttämistä sopimusoikeudellisessa toiminnassa.

⁶⁷ Vesa 2021 s. 4.

⁶⁸ Alitaajuussuojausta ei käsitellä tässä tutkielmassa.

⁶⁹ Hemmo – Hoppu 2006, s. 8. SUORITUSHÄIRIÖT JA NIIDEN SEURAAMUKSET>Vastuuta rajoittavat ehdot>Ylivoimainen este

Sähkötoimituksessa ylivoimaista estettä koskevat tilanteet on otettu huomioon muun muassa kantaverkkopalveluehdoissa.⁷⁰ Kantaverkkoyhtiö Fingrid Oyj on määritellyt ehdot, jonka perusteella se voi rajoittaa sähkön siirtoa tai keskeyttää sen.⁷¹ Ylivoimaiseksi esteeksi Fingrid Oyj on todennut muun muassa sodan, viranomaisten toimenpiteen sekä tuotantokapasiteetin riittämättömyyden. Edellä mainittujen lisäksi kuuluvat sellaiset voimatuotannon keskeytyminen tai järjestelmien vaurioitumiset, joihin ei voida varautua lainsäädännön tai viranomaisten asettamien vaatimusten puitteissa. Tällaiset ylivoimaisen esteen olemassaolon tilanteet johtavat siihen, että sähkön siirto ei olisi kannattavaa. Kuten ylivoimaisessa esteessä yleensäkin, tulee sen olla sopimusvelvollisen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella eikä sitä voida kohtuullista huolellisuutta noudattaen huomioon.⁷² Viranomaisten antamilla toimenpiteillä on merkitystä arvioitaessa sen oikeudellista sitovuutta, sillä suositukset eivät sido oikeudellisesti samalla tavalla kuten määräykset. Käytännössä suosituksia noudatetaan samanlailla kuin määräyksiä.⁷³ Poikkeusoloilla on erityisesti vaikutusta siihen, kuinka tarkasti viranomaisten toimenpiteitä noudatetaan. Erityisen haastavaksi tuovat niiden vaikutukset sopimussuhteisiin, jos niitä ei ole etukäteen osattu huomioida.

Ylivoimaisen esteen merkitys korostuu arvioitaessa sen aiheuttamia seurauksia niin sopimuksen osapuolille, kuin kolmansille osapuolille. Mikäli osapuoli ei voi vedota sopimuksen rikkomiseen ylivoimaisen esteen tilanteessa, ei tämä lähtökohtaisesti ole oikeutettu vahingonkorvaukseen.⁷⁴ Ylivoimainen este on tarkoitettu vain tilapäiseen esteeseen, josta tulisi selvitä mahdollisimman nopeasti. Mikäli tällainen este jatkuu pitkään, johtaisi se lopulta tilanteeseen, jossa sopimusta ei voitaisi jatkaa.

Sähkötoimitusta koskevissa tilanteissa ylivoimaisen esteen arviointi riippuu juuri siitä, missä sopimussuhteessa sitä arvioidaan. Kantaverkkoyhtiön ylivoimaisesta esteestä suhteessa verkkoyhtiöön voi aiheuttaa suuriakin ongelmia, mikäli sähköverkkostoon tulisi pidempiaikainen häiriö. Tämä verkkoyhtiötä vaivaava ongelma johtaisi taas loppukäyttäjien esteeksi saada sähköä. Näin kärjistetyksi tiivistettynä vaikutukset voisivat olla huomattavia

⁷⁰ Ks. 'Kantaverkkopalveluehdot 2020'' (Fingrid 2020).

⁷¹ Ks. 'Kantaverkkopalveluehdot 2020'' (Fingrid 2020), s. 15.

⁷² Norri 2009, s. 102–106.

⁷³ Hoppu 2020, s. 306–307.

⁷⁴ Saarnilehto 2018, s. 199.

loppukäyttäjien elämään. Loppukäyttäjät ja verkkoyhtiöt voivat kärsiä tällaisessa tilanteessa huomattavia vahinkoja, oli sitten kyseessä sopimuksen rikkominen tai sähkön toimituksen keskeytymisestä aiheutuneet seuraukset.

Ylivoimainen este niin sanottuna vastuunrajauslausekkeena vaikuttaa sähkömarkkinoita koskevaan korvausvelvollisuuteen. Erityisesti sähköntoimituksen häiriötilanne aiheuttaa hankaluuksia välikädessä oleville verkkoyhtiöille, mikäli estynyt toiminta ei ole heistä johtuvaa ja he vetoaisivat itse ylivoimaiseen esteeseen tällaisen ollessa. Koska tämä tilanne aiheuttaa kustannuksia korvausvelvollisuuden kohdistamisessa, ei sitä voida jättää huomioimatta yritysten toiminnassa.

Kuten tässä sähköpulaa käsittelevässä luvussa on tullut selvitettyä, on sähköpula ja sen toteutumisen mahdollisuuteen varauduttu monin eri keinoin. Etukäteinen suunnitelmallinen varautuminen ja eri vaiheessa toteutettavilla toimenpiteillä varautuminen johtaa siihen, ettei sähköpulan uhan olemassaolo välttämättä näy loppukäyttäjien arjessa lainkaan. Sähköpulaa ehkäisevienkeinojen todellinen vaikutus riippuu siitä, kuinka epätasapainossa sähköntuotanto ja -kulutus on.

2.4 Virheen käsite ja seuraukset

Sopimusoikeuden keskeinen periaate on se, että sovitusta pidetään kiinni. Tilanne, jossa poiketaan sovitusta, pidetään lähtökohtaisesti virheenä. Sopimusoikeudelliset virheet voidaan jakaa useaan eri kategoriaan. Suoritusta koskevat virheet voidaan jakaa laatuvirheeseen, oikeudelliseen virheeseen, vallintavirheeseen sekä immateriaalioikeudelliseen virheeseen.⁷⁵ Näissä tilanteissa sovittu asia ei esimerkiksi vastaa mistä on sovittu tai sovittu asia ei sovellu tarkoitettuun käyttöön jonkin ominaisuutensa vuoksi. Merkitystä on annettava myös sopijapuolten väliselle tarkoitukselle, jossa he ovat määritelleet millaiseen käyttöön esimerkiksi jokin laite on ollut tarkoitus ottaa. Vastapuolen on vedottava virheeseen, jotta tämä olisi oikeutettu korvaukseen. Se, miten korvaus käytännössä hoidetaan, riippuu sopimuksesta ja alan käytännöstä.

⁷⁵ Hemmo 2006, s. 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset>Suorituksen virheellisyys.

2.4.1 Sähkömarkkinalain 97 §:n mukainen virhe

SML:n 97 §:n mukainen virhe kohdistuu sähkönjakeluun, sähkötoimitukseen ja muuhun verkkopalveluun. Tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisimpana SML:n 97 §:n mukaisena virheenä pidetään sitä, jos sähkö ei laadullisesti tai toimitustavaltaan vastaa sitä, mistä on sovittu. Sähkön laatuvaatimuksessa toimitus ei vastaa sovittua, mikäli se ei täytä Suomessa noudatettavia standardeja. Näistä standardeista vastaa Suomen sähköteknisen alan standardointijärjestö SESKO.⁷⁶ Uusin versio sähköstandardista on julkaistu alkuvuodesta 2023.⁷⁷

Laatua koskevat vaatimukset koskevat niin jännitetasoja kuin muita ominaisuuksia ja ne voivat ilmetä muun muassa silloin, kun laitteet vioittuvat sähkön laadun seurauksena. Esimerkiksi jakeluverkosta tuleva jännite on liian korkea suhteessa loppukäyttäjän omistamassa laitteessa ja tästä seuraa ylikuormitus. Lähtökohtaisesti laatuvaatimuksissa tulee noudattaa sähköstandardin mukaisia vaatimuksia, mutta tietyistä laatua koskevista vaatimuksista voidaan sopimuksin poiketa suuntaan tai toiseen. Poikkeamisissa tulee kuitenkin ottaa huomioon sähköturvallisuudessa määritellyt rajat.⁷⁸ Näitä sähköturvallisuudessa määriteltyjä rajoja ei voida sopimuksin heikentää.

Toimitustavassa olevalla virheellä tarkoitetaan sähkönjakelun tai -toimituksen toistuvaa tai yhtäjaksoista keskeytymistä. Keskeytykseen johtaneella syyllä sekä vallitsevilla olosuhteilla on painoarvoa arvioitaessa, voidaanko keskeytystä pitää vähäisenä. Arviointiin vaikuttaa myös se, millainen vaikutus keskeytymisellä on loppukäyttäjälle.⁷⁹ Mitään tarkkoja aikamääreitä ei ole määritelty koskien yhtäjaksoista keskeytymistä, jolloin vähäisyyskriteerin voidaan katsoa ylittyvän. Eroavaisuudet keston osalta näkyvät etenkin siinä, onko kyseessä tiheään asuttu taajama-alue vai harvakseltaan asuttu taajaman ulkopuolinen alue, jonne matkustaminenkin vie oman aikansa. Näissäkin virheen arvioinnissa huomiota tulisi kiinnittää myös sijaintien eroavaisuuksiin ja huollon nopeaan saatavuuteen, mutta tilanteessa pitää olla lähtökohtana tasapuolinen kohtelu.

⁷⁶ Ks. ”Suomen sähköteknisen alan standardijärjestö” (Sesko 20.4.2023).

⁷⁷ Ks. Yleisestä jakeluverkosta syötetyn sähkön jänniteominaisuudet SFS-EN 50160:2022.

⁷⁸ HE 20/2013 vp, s. 130.

⁷⁹ HE 20/2013 vp, s. 130.

Arvioitaessa virheen käsitettä on todettu, ettei absoluuttisen toimitusvarmuuden saavuttaminen ole mahdollista.⁸⁰ Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon tarpeet tehdä korjaus- tai muutostöitä, jolloin sähköntoimitus väliaikaisesti keskeytyy. Nämä osittain pakollisetkin korjaustyöt ajansaatossa voivat edellyttää tilapäistä sähköntoimituksen keskeytymistä ja vaativat jo turvallisuussyistäkin pakollisia tilapäisiä keskeytyksiä. Siitä syystä ne ovat rajattu virheen soveltamisalan ulkopuolelle.⁸¹ Tyypillisesti myös vedenjakelun kanssa tapahtuu tällaisia lyhytaikaisia katkoksia rakennustoimenpiteissä. Näistä on suositeltavaa ilmoittaa etukäteen ja varmistaa, että mahdollisimman moni saa mahdollisesta keskeytyksestä tiedon. Tällaiset ennalta ilmoitetut katkokset eivät kuulu säädöksen mukaisen virheen alaan.

Useasti toistuvat lyhyet katkokset voivat ajallisesti muodostaa pitkän ajanjakson ja täten, ottaen huomioon muut olosuhteet, rinnastaa yhtäjaksoiseen keskeytymiseen. Sikäli merkitystä on annettava myös keskeytymisen syyille. Satunnaiset keskeytykset eivät johda suoraan virheelliseen suoritukseen.

Niin virheen toteamisessa kuin sähköntoimituksen keskeyttämisessä loppukäyttäjistä johtuvasta syystä, kuten laskun maksamatta jättämisestä, on vuodensajalla vaikutusta. Lähtökohtaisesti virhettä arvioidaan merkittävämpänä talvisaikaan, jolloin loppukäyttäjät ovat enemmän riippuvaisia sähköstä, etenkin sähkölämmitteisissä asunnoissa. Eroavaisuudet ovat myös siinä, mihin tarkoitukseen asuntoja käytetään. Virhettä arvioidessa on päädytty samankaltaiseen lopputulokseen sähköntoimituksen keskeyttämisessä käytettävissä määrärajoissa, jolloin kesäaikaan on otollisempi aika sähköntoimituksen keskeytymiseen, mikäli olisi pakko valita.

Toiseksi luonnonilmiöt voivat aiheuttaa sähköntoimituksen keskeytymisiä.

Luonnonilmiöiden, kuten myrskyjen, aiheuttamien sähkölinjojen katkeamiset ovat vähentyneet huomattavasti, kun siirtyminen maakaapelointiin on yleistynyt maakaapeloinnin rakentamisen kustannusten laskemisen myötä.⁸² Luonnonilmiöt ovat luonnollisia esteitä

⁸⁰ HE 20/2013 vp, s. 130.

⁸¹ HE 20/2013 vp, s. 131–132.

⁸² Jylhä 2006, s. 157.

toimitusvarmuuden ylläpidossa. Erilaisia luonnon aiheuttamia vahinkoja on tuotu esiin muun muassa lain esitoissa.⁸³

Keskeytymisaikaan on mahdollista vaikuttaa tehtyjen investointien perusteella sekä ylläpitämällä esimerkiksi vikakorjauspalvelua. Edellä mainituilla on merkitystä siihen, kuinka pitkä aika keskeytyksessä kuluu. Arvioitaessa keskeytyksen alkamisajankohtaa ja kestoja, huomioidaan laskennassa tieto siitä, kun jakeluverkonhaltija tuli tietoiseksi viasta esimerkiksi sähkönkäyttäjän tai laitteistosta lähtevästä ilmoituksesta.⁸⁴

Virheeksi katsotaan myös se, mikäli kuluttajaa koskeva laskutus on virheellinen tai viivästynyt sovitusta. Mainitsen näistä tutkimuksessani lyhyesti, sillä käytetyillä perusteilla voi olla myös suuntaa antavaa merkitystä arvioitaessa korvausvelvollisuutta ja sen määrää. Jos virhe on johtunut vähittäismyyjästä riippumattomista syistä, joihin hän ei ole voinut kohtuudella varautua, ei toimintaa pidetä virheellisenä.

SML:n uudistuksessa virheen käsitettä on laajennettu entisestään 2013 vuoden uudistuksessa.⁸⁵ Kuluttajaa koskeva laskutuksen viivästys on muutoksena ollut uusi ja se on sähkömarkkinadirektiivin mukainen. Uudistusten tavoitteena on parantaa kuluttajien asemaa entisestään ja samalla luoda tarkkuusvelvoitteen sähkön vähittäismyyjille ja jakeluverkonhaltijoille. Sähkön välttämättömyys hyödykkeenä on yksi tärkeimmistä perusteista muutokselle.⁸⁶ Tämä sähkön välttämättömyys hyödykkeenä rinnastetaan verkkoyhtiölle asetettuun vaatimukseen laskun oikea-aikaisuudesta ja sen merkityksestä loppukäyttäjälle. Sähkön välttämättömyydelle tulisi siten antaa enemmän painoarvoa arvioitaessa sähköntoimituksen keskeyttämistä. Varsinkin arvioitaessa sähköntoimituksen keskeytymisen ja laskun virheellisyyden suhdetta toisiinsa ja niiden todellista merkitystä sähkön loppukäyttäjille.

Osaltaan haastavuutta virheen arviointiin tuo tilanne, joissa sähkönjakeluun on tehtävä välttämättömiä rajoitteita. Tällaiset normaalista poikkeavat tilanteet koskisivat lähinnä sähkön tilapäistä vähenemistä markkinoilla. Vakavimmillaan tämänkaltainen tilanne voisi johtaa

⁸³ Ks. HE 20/2013 vp, s. 131.

⁸⁴ HE 20/2013 vp, s. 130.

⁸⁵ HE 20/2013 vp, s. 127.

⁸⁶ HE 20/2013 vp, s. 127–128.

edellä käsiteltyyn sähköpulaan. Lain esitöissä todetaan, että sähköpulan kaltaisessa tilanteessa keskeytyksen tulee olla pidempi, mitä virheen tavanomaiselta kestolta odotetaan.⁸⁷ Tarkkaa määritelmää keskeytyksen kestosta ei tässäkään tilanteessa ole avattu arvioitaessa virheen aktualisoitumista.

Toisesta näkökulmasta arvioituna verkonhaltijoiden tulisi ennakoida varsinkin sähköpulan kaltaisissa tilanteissa tai sitä edeltävänä aikana se, miten sähkön tuotannon kapasiteettia voisi kasvattaa ja kehittää vaihtoehtoisia ratkaisuja sähköntoimituksen turvaamiselle.

Loppukäyttäjä on kuitenkin se, joka kärsii eniten tilanteessa, jossa sähkön saanti on keskeytynyt ja normaalitoiminta vaikeutunut.

2.4.2 Virheen seuraamukset

Virheen yleiset seuraamukset perustuvat joko lainsäädäntöön tai sopimukseen. Lainsäädäntö voi suoraan asettaa seuraamuksia sopimuksen rikkomiselle. Toiseksi sopimuksin voidaan määritellä osapuolille aiheutuvat seuraamukset virheestä. Mikäli lainsäädännössä tai sopimuksessa ei ole määritelty korvausvelvollisuutta, ei vahinkoa kärsinyt osapuoli ole mahdollisesti oikeutettu korvaukseen.⁸⁸ Varsinkin yritysten välisissä virheen seuraamuksissa asiaan tulisi kiinnittää huomiota, sillä niissä osapuoli ei ole turvattu samanlailla kuten yksityishenkilöitä suojaavalla kuluttajansuojalailla (38/1978, ”KSL”) on.

Yleisesti virheestä vahingonkorvausvelvollisuus voidaan luokitella suoritukseen liittyvään virheen korjaamiseen ja luontoissuoritukseen sekä rahamäärään liittyvään hinnanalennukseen, vahingonkorvaukseen tai sopimussakkoon.⁸⁹ Olennaisesti merkitystä vahinkoa kärsineelle osapuolelle on sillä, millainen todellinen vaikutus virheellä on tälle.

Virheen korjaamisessa tilanne pyritään ennallistamaan esimerkiksi viallisen tuotteen tai laitteen korjaamisella. Virheen korjaamiseen on annettava aikaa, ennen kuin toinen osapuoli on oikeutettu rahamääräiseen korvaukseen.⁹⁰ Vasta silloin, kun korjausvelvollinen osapuoli ei onnistu korjaamaan tai toimittamaan uutta tuotetta, on rahamääräisen korvauksen saanti

⁸⁷ Ks. HE 20/2013 vp.

⁸⁸ Hemmo 2006, s 7. Sopimuksen keskeinen sisältö>Selkeys.

⁸⁹ Hemmo 2006, s. 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset>Viivästyksen ja virheen seuraamukset.

⁹⁰ Villa 2020, s. VII kuluttajaoikeus>4. Kuluttajasopimukset>Kuluttajankauppa>Virheen seuraamukset.

mahdollista. Luontoissuorituksella velvoitetaan osapuoli täyttämään sopimus sovitulla tavalla. Tällöin osapuoli on velvoitettu toimittamaan tai tekemään sovittu asia, eikä hän voi lähtökohtaisesti korvata sitä rahalla. Nämä ovat ensisijaisia keinoja suhteessa rahamääräiseen korvauskeinoon. Poikkeuksen tähän tekevät muun muassa suorituksen lainvastaisuus tai ylivoimaiset esteet, jolloin sopimusvelvoitteen jatkaminen ei ole mahdollista tai järkevää.⁹¹

Toissijaisesti vahinkoa kärsinyt osapuoli on oikeutettu maksamaan vähemmän virheellisestä suorituksesta, eli saamaan hinnanalennusta. Tällä pyritään tasapainottamaan suoritukset ja virheestä aiheutuneen menetyksen välistä suhdetta. Hinnanalennuksen on tarkoitus kompensoida sekundäärisesti, jos suoritusta ei pystytä ensisijaisesti korjaamaan.⁹²

Sopimussakko on yleinen käytettävissä oleva keino yritysten välissä.⁹³ Sopimussakossa virheen tehnyt osapuoli on velvollinen maksamaan sopimuksessa erikseen määritellyn korvauksen virheellisestä suorituksesta. Tämä ennakolta määritelty sopimussakko helpottaa osapuolten mahdollisten riitojen vähentämisessä. Sopimussakosta voidaan sopia ennakolta sopimuksessa tai erikseen ja niissä määriteltyjen ehtojen tulee täytyä, jotta siihen voidaan vedota.⁹⁴

Yleisen velvoiteoikeuden periaatteen mukaan vahinkoa kärsinyt osapuoli voi päällekkäisesti vaatia hinnanalennusta sekä vahingonkorvausta, riippuen todellisista seuraamuksista ja vahingoista.⁹⁵ Samalla tavalla sopimukseen kirjattu sopimussakko sekä vahingonkorvaus voivat tulla päällekkäin sovelletuiksi.⁹⁶ Näiden välisestä etusijajärjestyksestä tai määräytymisperusteesta voidaan ottaa kantaa sopimuksessa. Merkitystä on sillä, voidaanko näitä pitää velvoiteoikeudellisesti kumulatiivisina vai ei-kumulatiivisina saamisina.⁹⁷ Tällöin ne voivat tulla joko molemmat maksettavaksi tai vain toinen niistä.

⁹¹ Ylivoimaisesta estettä tarkastellaan lähemmin luvussa 2.3.4.

⁹² Hemmo 2002, s. 185.

⁹³ Norros 2018, s. 172.

⁹⁴ Saarnilehto 2002, s. 191.

⁹⁵ Norros 2018, s. 191–192.

⁹⁶ Norros 2018, s. 192.

⁹⁷ Norros 2018, s. 188–192.

Arvioitaessa virhettä sähköntoimituksen keskeyttämisestä loppukäyttäjän toimintaan, on virheellä merkitystä ensinnäkin sille, että sähköön loppuminen rajoittaa loppukäyttäjän toimintaa. Virheen korjaaminen edellyttää sähköntoimituksen palautumista normaaliksi. Toisekseen vahinkoa kärsinyt osapuoli on oikeutettu rahamääräiseen korvaukseen, mikäli se on olennaisesti vaikuttanut tämän toimintaan.⁹⁸ Sähköntoimituksen keskeytymisessä verkonhaltija on lähtökohtaisesti velvollinen korjaamaan virheen ja maksamaan rahamääräisen korvauksen. Kuitenkin ensisijaisesti merkittävämpi on sähköntoimituksen jatkaminen, jotta loppukäyttäjä voi jatkaa normaalia toimintaansa. Tämä on verkkoyhtiön ensimmäinen tavoite jatkaa häiriötöntä sähköntoimitusta. Rahamääräiset korvaukset voivat tulla vasta jälkikäteen mahdollisesti maksettavaksi, kun sähköntoimituksen keskeytymisen kesto ja siitä aiheutuvat vahinkojen määrä ja laatu on selvillä.

Edellä todetun perusteella voidaan virheen käsitettä sähkömarkkinoilla pitää laajana. Virhe voi tapahtua monella eri tapaa ja näihin verkonhaltijan tulee ennakolta varautua välttääkseen korvausvelvollisuuden syntymisen. Vastavuoroisesti loppukäyttäjältä edellytetään myös tietynlaista ymmärrystä. Kuitenkaan kaikkiin virhetilanteisiin ei ole mahdollista varautua ennakolta. Näiden ongelmatilanteiden tunnistaminen ja toteaminen ennakkoon on tärkeää, jotta niihin voidaan vedota vaadittaessa korvauksia. Oli sitten kyseessä virheen tulkinta sen laajassa tai kapeassa merkityksessä.

2.5 Loppukäyttäjän oman toiminnan vaikutus

Kaikkia velvollisuuksia ei voida kohdistaa pelkästään verkkoyhtiölle, vaan loppukäyttäjän oma toiminta voi vaikuttaa arvioitaessa vahingon syytä ja kohdennettaessa vahingonkorvausvaateita. Vahingonkärsijä voi myös itse aiheuttaa osan vahingosta omalla toiminnallaan.⁹⁹ Loppukäyttäjä on velvollinen myös omalta osaltaan toimimaan lain edellyttämällä tavalla ilmoittaessaan verkkoyhtiölle havaitsemistaan puutteista. Luonnollisesti sähköön toimitukseen liittyy vastavuoroisesti siitä maksettavan korvauksen suorittaminen sovittuna ajankohtana. Jos loppukäyttäjä ei suoriudu velvoitteistaan, voi hän omalla toiminnallaan vaikuttaa sähköön saannin keskeytymiseen. Näissä tilanteissa verkkoyhtiö ei ole

⁹⁸ HE 20/2013 vp, s. 132–133.

⁹⁹ Ståhlberg 2020, s. 12–13.

vahingonkorvausvelvollinen, kun sähköntoimitus keskeytetään laskujen maksamattomuuden vuoksi.

Mikäli loppukäyttäjä väärentäisi sähkömittarin antamia sähkönkäytön lukuja tai muuten käyttäisi menetelmiä, jotka antaisivat erheellisiä tuloksia, arvioitaisiin näitä suoraan rikoslain (39/1889, RL) nojalla. Tämänkaltaisen toiminta olisi myös vastoin solmittua sähkösopimusta. Toinen verkkoyhtiötä piinaava ja yleistynyt ilmiö on niin kutsuttu *valemuutto*, jossa loppukäyttäjä yrittää päästä tekemästään määräaikaaisesta tai muusta sähkösopimuksesta eroon ilmoittamalla poismuutosta ja hankkimalla esimerkiksi puolisonsa nimissä uuden halvemman sopimuksen samaan kohteeseen.¹⁰⁰ Tällaisen menettelyn voitaisiin mahdollisesti katsoa täyttävän RL:n 36 luvun 1 §:n mukaisen petosrikoksen tunnusmerkistön.¹⁰¹

Kuten on käynyt ilmi, tämän tutkielman painopiste kohdistuu verkkoyhtiön korvausvelvollisuuteen suhteessa asiakkaisiin eli loppukäyttäjiin. On kuitenkin tärkeä nostaa esiin myös sopimussuhteen toisen osapuolen, jonka oma toiminta voi vaikuttaa korvausvelvollisuuteen, kuten vahingonkorvaussääntelyssä on lähtökohtana. Siksi tuon tässä vaiheessa esiin loppukäyttäjän mahdollisesti tekemät toimet, joilla voisi olla vaikutusta korvausvelvollisuuteen, sen määrään tai sähkön toimituksen keskeyttämiseen.

SML:n 103 § käsittelee sähkönjakelun tai sähköntoimituksen keskeyttämistä loppukäyttäjistä johtuvasta perusteesta. Mikäli loppukäyttäjä laiminlyö sopimuksen mukaisten suoritteiden maksamisen voidaan sähkön toimitus keskeyttää. Sähkön jakelua ei voi keskeyttää ennen kirjallisen huomautuksen lähettämistä. Ennen lopullista jakelun keskeyttämistä on vireillä kahden viikon varoaika, joka saa perustansa sähkömarkkinadirektiivin kuluttajansuoja osasta.¹⁰² Prosessi on siis lähtökohtaisesti pitkä eikä loppukäyttäjän sähkön toimitusta katkaista kevyin perustein. Erityisesti kuluttajaa suojataan vielä laajemmin ja kuluttajaa tuleekin informoida toimenpiteistä, joilla sähkön toimitusta voidaan jatkaa. Kuluttajaa koskien tapauksessa arvioidaan myös KSL:n säännöksiä suhteessa elinkeinoharjoittajaan.¹⁰³

¹⁰⁰ Ks. Sähköyhtiöt pääsivät ”valemuuttajien” jäljille (Yle 8.3.2023).

¹⁰¹ Ks. ”Myös Helen kertoo sähkösopimuskikkailusta – Ankara linja valemuuttoihin” (Talouselämä 8.3.2023).

¹⁰² HE 20/2013 vp, s. 139–140.

¹⁰³ Villa 2020, s. 1. Kuluttajaoikeuden pääpiirteet>Kuluttajansuojalainsäädäntö>Individuaalinen kuluttajaoikeus.

Viiden viikon määräaika sähkötoimituksen katkaisulle alkaa siitä, kun maksu on erääntynyt tai muu sopimusrikkomus on tapahtunut ja siitä on ilmoitettu asianmukaisesti.

Lähtökohtaisesti näissä tilanteissa otetaan huomioon myös vuodenaika ja millaiseen kohteeseen sähkönjakelua suoritetaan.¹⁰⁴ Esimerkiksi talvisaikaan henkilökohtaisessa asumiskäytössä olevan asunnon, jossa käytetään sähkölämmitystä, sähkötoimituksen keskeytymiskynnys on huomattavasti korkeampi kuin kesäaikaan muuhun käyttöön olevassa asunnossa. Yleisen käytännön mukaan loka-huhtikuun välisenä aikana on edellytetty 4 kuukauden ajanjaksoa maksun laiminlyönnistä ennen sähkötoimituksen keskeyttämistä kyseisissä kohteissa.¹⁰⁵

Poikkeuksen tähän tuo loppukäyttäjän maksuvaikeudet, jotka on johtuneet sosiaalisesta suoritusesteestä, kuten vakavasta sairaudesta tai muusta samankaltaisesta verrattavissa oleva syystä, joka on vaikeuttanut maksukykyä. Tällaisessa tilanteessa sähkötoimituksen keskeyttämistä voidaan pidentää kahdella kuukaudella eräpäivästä.¹⁰⁶ Sellaisissa yhteiskunnallisesti tärkeissä kohteissa, joissa turvajärjestelyt ovat riippuvaisia sähkön saannista ja niiden turvajärjestelyjen tarkoituksena on onnettomuuksien ehkäiseminen, edellytetään neljän kuukauden ajanjaksoa. Tästä ei voida poiketa myöskään sopimuksin.

Kuten edellä käy ilmi, ei sähkötoimituksen keskeyttämistä tehdä välittömästi myöhästyneen maksun eräpäivän jälkeen. Pitkäänkin maksamattomien sähkömaksujen jälkeen sähkön katkeamisessa voi mennä monta kuukautta. Tämä osaltaan nostaa esiin sen, kuinka välttämättömäksi sähkö on arvioitu ihmisen toiminnalle.

¹⁰⁴ HE 20/2013 vp, s. 139.

¹⁰⁵ HE 20/2013 vp, s. 140.

¹⁰⁶ HE 20/2013 vp, s. 140. Näitä kutsutaan myös sosiaalisiksi suoritusesteiksi.

3 Poikkeusolojen soveltaminen sähköntoimitukseen

3.1 Valmiuslain soveltaminen

3.1.1 Valmiuslain perusta

Valmiuslaki on puolustustilalain¹⁰⁷ ohella toinen nykyisen suomalaisen kriisilainsäädännön sisältämä, pääasiallisesti poikkeusoloja varten säädetty yleislaki.¹⁰⁸ Se pyrkii 1 §:n mukaisesti turvaamaan väestön toimeentulon ja maan talouselämän.¹⁰⁹ Tämä on mahdollista myönnetyin lisävaltuuksin ja tällä tavalla mahdollistaa osittaisen oikeuksien rajoittamisen, jotka on turvattu perustuslaissa. Soveltaminen ei saa rajoittaa kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja oikeuksia.¹¹⁰ Lain tarkoituksessa luetellut arvot ovat myös perusteena soveltamisen oikeutukselle ja laajuuden arvioimiselle.¹¹¹ Tilanteessa, jossa sähkön ja energian saanti vähenee merkittävästi tai tyrehtyy kokonaan, voi seurata merkittäviä vahinkoja. Tämä johtaisi auttamatta kriisiin ottaen huomioon, kuinka sähköriippuvainen nyky-yhteiskuntamme on. Tämä sähkön riippuvuus on huomioitu valtioneuvoston päätöksessä huoltovarmuuden tavoitteista.¹¹² Palvelut edellyttävät luotettavaa ja katkeamatonta sähkönsaantia, jotta kriittinen infrastruktuuri pystyy toimimaan vakavissakin häiriötilanteissa.

Kriisilainsäädäntöä tukeva laki on huoltovarmuuden turvaamisesta annettu laki (1390/1992), joka on poikkeusoloihin sekä normaaliolojen häiriötilanteiden varautumiseen suunniteltu. Lain tavoitteena on varmistaa yhteiskunnan toimivuus myös häiriötilanteissa. Näihin kuuluvat talouden ja väestön toimeentulon turvaaminen kuten valmiuslaissa. Taloudellisten ja teknisten laitteiden ylläpitäminen edellyttää sähkön saatavuuden varmistamista ja sähköverkkojen toimintaa.¹¹³ Näin ollen sähkön merkitys ja sen olennaisuus on huomioitu myös

¹⁰⁷ Valmiuslain lisäksi myös puolustustilalaki (1083/1991) on poikkeuslaki. Tässä tutkielmassa tarkastelu kohdistuu valmiuslakiin.

¹⁰⁸ Perusta poikkeusoloille löytyy perustuslain (731/1999, PL) 23 §:stä. Yleislaki sisältää käytännössä yleiset säännökset, joka kattaa koko kyseisen toiminnan, ks. tarkemmin ”Oikeustiede: säädöstyypit” (Tieteen termipankki 17.1.2020).

¹⁰⁹ Lisäksi myös monia muita oikeuksia kuten ylläpitää perusoikeuksia.

¹¹⁰ Hallberg 2011, s. 19. Perusoikeudet poikkeusoloissa (PL 23 §)>Sallitut poikkeukset>Ehdottomat oikeudet.

¹¹¹ 2011, s. 131–132.

¹¹² Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista (1048/2018) erityisesti kohta 5.1.

¹¹³ Huhta 2016, s. 518.

huoltovarmuuden ylläpidossa.¹¹⁴ Huoltovarmuuden ja varautumisen merkitys nousi jo itsessään Covid-19 aikaan, kun muun muassa resurssipula suojarusteista aiheutti huolta.¹¹⁵ Täten sähköverkkojen ylläpitoon varautuminen, muun muassa tarvittavien varaosien etukäteisessä hankinnassa, on tarpeen. Huoltovarmuuteen kuuluvat infrastruktuurit ovat keskeisessä asemassa annettaessa tarkempia valtioneuvoston asetuksia valmiuslain säännösten soveltamisessa.

Valmiuslain päämääränä on ehkäistä ja varmistaa, ettei tämänkaltaisia häiriötilanteita pysty syntymään tai aiheutuvat vahingot pystytään minimoimaan. Merkittävänä periaatteena valmiuslain soveltamisessa on suhteellisuusperiaate.¹¹⁶ Suhteellisuusperiaate perustuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 5 artiklan 4 kohtaan ja sen tarkempi sisältö on muotoutunut EU:n oikeuskäytännön perusteella. Sen tarkoituksen mukaisesti viranomaisten toimien tulee olla oikeassa suhteessa lainkäytön kohteisiin, kuten kansalaisiin.¹¹⁷

Viranomaiset voidaan oikeuttaa poikkeusoloissa käyttämään vain sellaisia toimivaltuuksia, jotka ovat välttämättömiä ja oikeasuhtaisia 1 §:ssä säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi.¹¹⁸ Valmiuslain 4 §:n mukaisesti toimivaltuuksia voidaan käyttää vain sellaisin keinoin, jotka ovat välttämättömiä lain tarkoituksen saavuttamiseksi ja oikeassa suhteessa toimivaltuuden käyttämisellä tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Valmiuslaki on poikkeuslakina viimesijainen keino ongelmatilanteiden ratkaisemiseen, kun joudutaan puuttumaan perusoikeuksiin lainsäädännöllisin keinoin, mikäli tähän ei pystytä nykyisten toimivaltuuksien rajoissa. Viranomaisille kuuluvien toimivaltuuksien lisääminen mahdollistaa ennalta määrättyjen velvollisuuksien hoitamisen tehokkaammin. Tällöin lisävaltuuksien antaminen on välttämätöntä yhteiskunnan kriittisten hetkien ajalle.

3.1.2 Valmiuslain käyttöönotto

Poikkeusolojen aikana viranomaisille kuuluvat tehtävät on mahdollista suorittaa laajennetuin toimivaltuuksin, jolloin tehtävien asianmukainen suorittaminen on mahdollista nopeammin.

¹¹⁴ HE 105/1992 vp, s. 4.

¹¹⁵ Ks. ”Raportti: Koronakriisi paljasti ongelmat suojarusteiden hankinnassa” (Aamulehti 19.9.2020).

¹¹⁶ Aine 2011, s. 220.

¹¹⁷ Ks. Tridimas 2017, s. 374–389.

¹¹⁸ HE 63/2022, s. 10–11.

Valmiuslain 3 §:ssä määritellään poikkeusolot, jolloin valmiuslain käyttöönottaminen on mahdollista. Valmiuslain käyttöönotto edellyttää käyttöönottoasetusta. Käyttöönottoasetuksen antaa tasavallan presidentti ja hallituksen esityksestä kyseinen asetus muuttuu valtioneuvoston asetukseksi.¹¹⁹ Valmiuslain soveltaminen edellyttää laissa määritellyn poikkeusolon olemassaoloa sekä käyttöperiaatetta, jossa todetaan edellytykset käyttää kyseistä lakia.¹²⁰ Näiden molempien tulee täytyä, ennen kuin valmiuslaki voidaan ottaa käyttöön.¹²¹

Tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan valmiuslain säännöksiä, jotka koskevat sähkön käyttämistä. Kyseisten säännösten tarkoituksena on laajentaa viranomaisten mahdollisuutta vaikuttaa sähköverkoston toimintaan tilanteissa, joissa on tehtävä poikkeuksia normaaliin sähkön kulutukseen ja toimittamiseen. Näitä ovat valmiuslain 36 §:n sähkön käytön rajoittaminen, 37 §:n sähkön kulutuskiintiö ja 39 §:n sähköntoimituksen keskeyttäminen. Kyseisiä pykäläiä tullaan käsittelemään omissa kappaleissaan. Pykälien käyttöönoton edellytyksenä on jokin valmiuslain 3 §:n 1–3 tai 6 kohdista.

Valmiuslain edellyttämällä poikkeusololla tarkoitetaan valmiuslain 3 §:n mukaisesti 1) Suomeen kohdistuva aseellinen tai siihen rinnastettava hyökkäys 2) Suomeen kohdistuva aseellinen tai siihen rinnastettavan hyökkäyksen uhka; 3) Vakava tapahtuma tai uhka, joka horjuttaisi väestön toimeentuloa tai maan talouselämää ja yhteiskunnan olennaiset toiminnot vaarantuvat. Lisäksi 6 kohdan mukaan sellainen a) julkisen vallan päätöksentekokykyyn; b) yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen; c) välttämättömien sosiaali- ja terveydenhuollon tai pelastustoimen palvelujen saatavuuteen; d) energian saatavuuteen; e) välttämättömien maksu- ja arvopaperipalvelujen saatavuuteen; f) kriittisten liikennejärjestelmien toimivuuteen; tai g) edellä a–f alakohdassa mainittuja toimintojen tietojärjestelmien toimivuuteen ja näihin jokaiseen kohdistuva uhka tai tapahtuma ja niiden yhteisvaikutus aiheuttaa yhteiskunnan kriittiselle toimijalle seurauksen, jossa toiminta estyy

¹¹⁹ Aine 2011, s. 138.

¹²⁰ Aine 2011, s. 132–133.

¹²¹ Ks. VNK/2020/38. Esimerkiksi Covid-19 vallitessa perusteena poikkeusoloille sovellettiin 118 §:n Liikkumis- ja oleskelurajoitukset väestön suojaamiseksi ja 3 §:n 5 kohdan vaarallinen tartuntatauti.

tai heikentyy olennaisesti tai muutoin rinnastettavalla tavalla vaarantaa yhteiskunnan ja väestön toimintaa.¹²²

Valmiuslain 3 §:ssä on lueteltu laaja-alaisesti erilaisia poikkeusolojen mahdollistamia tilanteita, jotka voidaan katsoa poikkeusoloiksi. Ensisijaisesti valmiuslain 3 §:n 1–3 kohdan mukaisissa tilanteissa pyritään soveltamaan normaalisti SML:n säännöksiä.¹²³ Kuitenkin sodan tai sen uhkaa koskevissa tilanteissa voidaan joutua ottamaan käyttöön valmiuslain mukaisia säännöksiä, jolloin sähkönkäyttöä säännöstellään ja todennäköisesti myös montaa muuta energia-alaa. Myös väestön ja yhteiskunnan toimintaa horjuttavaa uhkaa koskevissa tilanteissa voidaan edellyttää varsin pitkälle meneviä toimenpiteitä, joissa pelkästään normaalissa käytössä olevat SML:n mukaiset säännökset eivät riitä kattamaan. Käytännössä valmiuslain 3 §:n tilanteet kokonaisuudessaan luovat varsin laajat valmiuslain käyttöönoton mahdollisuudet ja varautuminen on siten tehty varsin kattavasti.

Kynnys poikkeusolojen käyttöönotolle on erittäin korkea, mikä nousi esiin myös päätettäessä liikkumisrajoituksen käyttöönotosta Covid-19-pandemian vallitessa.¹²⁴ Tämä on osaltaan ymmärrettävää ottaen huomioon, kuinka poikkeusolot rajoittavat yhteiskunnan toimintaa. Käyttöönoton korkea kynnys ei kuitenkaan saa estää käyttöönottoa, vaan se on tarvittaessa pystyttävä ylittämään, jotta voidaan tehdä tarvittavia poikkeusolojen vaatimia rajoituksia tai toimenpiteitä.

Sähköä koskevat valmiuslain säännökset koskevat lähinnä sähkön käyttöä.¹²⁵ Näin pystytään ohjaamaan käytettävissä oleva sähkö kriittisille toimijoille, joiden häiriötön toiminnan jatkaminen on väestölle ja yhteiskunnan toimivuudelle välttämätöntä. Yhteiskunnan toimivuuden kannalta kuuluvien kriittisten infrastruktuuria tukevien toimijoiden tulee varautua mahdollisiin häiriötilanteisiin ja siten on tärkeää, että sähköntoimitusta pystytään jatkamaan.¹²⁶ Luonnollisesti sähkön käytön sääntelyssä pyritään ensisijaisesti tekemään

¹²² Huomattavaa on, että valmiuslain 3 §:n erityisen vakavaa suuronnettomuutta koskeva 4. kohta tai tätä vastaava laajalle levinnyt tartuntatautiä koskeva 5. kohta on jätetty sähköä koskevan soveltamisalan ulkopuolelle.

¹²³ Ks. Keskeytyskriittisten sähkönkäyttöpaikkojen priorisointi, s. 12–13 ja PeVM 2/2020, s. 4.

¹²⁴ Ks. PeVM 17/2022 ja HE 64/2022.

¹²⁵ Aine 2011, s. 153–154.

¹²⁶ Aine 2022, s. 862–863.

ratkaisuja, jotka ovat huomaamattomia ihmisten arjessa. Kuitenkin kriittisimmissä tilanteissa, joissa uhka suuntaan tai toiseen on merkittävä, voidaan energiansäännöstelyssä edellyttää olennaisiakin rajoituksia, joissa säännöstellään tai jopa keskeytetään energian- ja sähkön toimitus suurillekin alueille ja toiminnoille. Vaadittavat toimenpiteet pyritään tekemään asteittain, mutta äkilliset muutokset voivat edellyttää nopeita toimenpiteitä, jolloin voidaan tehdä radikaalejakin päätöksiä ja kohdistaa resurssit valittuun kohteeseen.¹²⁷

Mainitut toimenpiteet edellyttävät valtioneuvoston antamaa asetusta, jossa kohdennetaan rajoitettavat tai kiellettävät toiminnot.¹²⁸ Näissä määritellään keitä ja mitä aluetta rajoitukset tai kiellot koskevat ja kuinka kauan ne ovat voimassa. Huoltovarmuus ja siihen kuuluvat yhteiskunnallisesti tärkeät infrastruktuurit on turvattava poikkeusoloissa eikä siihen liittyvää sähkön käyttöä voi rajoittaa. Energiaa koskevassa sääntelyssä sähköä voidaan rajoittaa useammalla perusteella, kuin maakaasun ja öljyn, joita koskevat vain sotilaalliset tai taloudelliset uhkat.¹²⁹ Sähkön käytön kieltä ja rajoittaminen ovat äärimmäisiä keinoja vaikuttaa sähkötoimitukseen. Sähkön kulutusta koskeva sääntely näistä keinoista vähiten yhteiskuntaa ja sen toimintaa rajoittava vaihtoehto. Sähkön kulutusta koskevassa kiintiössä määritellään, kuinka paljon kukin voi kuluttaa sähkö tietyssä aikana poikkeusolojen vallitessa. Tähän vaihtoehtoon päätyessä olisi siten mahdollista loppukäyttäjien elää mahdollisimman normaalia elämää, eikä sen toimittamista katkaistaisi viranomaisen päätöksen perusteella. Lisäksi 3.3 sähkön kulutuskiintiötä käsittelevässä luvussa vapaaehtoinen sähkön kulutuksen vähentäminen on yksi vähemmän rajoittavista vaihtoehdoista.

3.2 Valmiuslain mukaiset sähkön sääntelyt

3.2.1 Sähkönkäytön rajoittaminen

Sähkönkäyttöä voidaan rajoittaa valmiuslain 36 §:n mukaisesti, mikäli jokin valmiuslain 3 §:n 1–3 tai 6 kohdassa tarkoitetuista käyttöönoston perusteluista täyttyy. Vaikka lainsäädännöksessä käyttöönoston perusteluissa valmiuslain 3 §:n 4 tai 5 kohdat on jätetty soveltamisalan ulkopuolelle, on lain esitöiden mukaan mahdollista turvautua myös 4 kohdan mukaiseen

¹²⁷ Aine 2011, s. 154–156.

¹²⁸ Aine 2011, s. 156.

¹²⁹ Aine 2011, s. 156–157.

suuronnettomuuden kaltaiseen tapahtumaan.¹³⁰ Tämänkaltaisessa tilanteessa sähköverkosto tai sähköntuotanto voisi vaurioitua ja siten tähän voitaisiin vedota myös sähkön käytön rajoittamisessa. Suuronnettomuuden aiheuttamien seurausten tulisi siten olla merkittäviä sähköntuotannon kannalta aiheuttaen epäsuhdanteen tuotannon ja kulutuksen välille. Valtioneuvosto voi päätöksellä ja myöhemmin annettavalla asetuksella rajoittaa yhteiskunnan sähkön käyttöä tai kieltää sen. Huoltovarmuuteen kuuluvat toiminnot on huomioitava rajoittamisessa. Energiavirasto sekä SML:n mukainen verkonhaltija valvovat näiden noudattamista työ- ja elinkeinoministeriön antamien ohjeiden mukaisesti.

Päätös sisältää siis kaksi eri keinoa, lievempänä sähkön käytön rajoittaminen tai sähkön käytön kokonaan kieltäminen. Sähkön käytön rajoittamiseen turvaudutaan vasta sitten, mikäli muut keinot, kuten vapaaehtoisesti tapahtuneen kulutuksen vähentäminen ei ole auttanut. Esitöiden mukaan edellä mainittu vapaaehtoinen toiminta voisi arviolta vähentää jopa 10 % sähkönkulutusta.¹³¹ Valtioneuvoston asetuksella määritellään tarkemmin, mitä kohteita rajoitukset tai kiellot koskisivat.¹³² Verkonhaltijalla on velvollisuus puuttua rajoitusten rikkomiseen. Sähkön käytön kokonaan kieltäminen on äärimmäisin toimenpide. Tällöin sähköä ei voida käyttää ollenkaan ainakaan tavallisten loppukäyttäjien keskuudessa. Käytännössä sähkön käyttö olisi sallittua valtion johdon ja kriittisen infrastruktuurin tiloissa, kuten puolustusvoimien toiminnassa. Hätäkeskusten toiminta on turvattava äärimmäisissäkin tilanteissa, ja näin on muun muassa sähkön käytön priorisoinnissa tehtykin. Tietenkin sillakin on merkitystä, minkä laatuinen poikkeusolo on johtanut sähkön käytön kieltämiseen.

Sähkönkäytön rajoittamisessa loppukäyttäjien asema on edellä esitetyn mukaisesti heikompi kuin muiden käyttäjien. Säännöksen poikkeus huoltovarmuuden kohteissa voi edellyttää varsin suurta sähkön keskittämistä em. kriittisiin kohteisiin, jolloin tavallisten loppukäyttäjille tuleva sähkönmäärä voi rajoittua lopulta varsin pieneksi. Verkkoyhtiöiden tulee siten poikkeuksetta pyrkiä turvaamaan huoltovarmuudessa määriteltyjen kohteiden häiriötön sähköntoimitus.

Valmiuslain mukaisesta sähkön käytön rajoittamisesta ei ole tutkittu hirveästi. SML ei sisällä suoranaista sähkön rajoittamista koskevaa säännöstä, joten valmiuslain säännös mahdollistaa

¹³⁰ HE 3/2008 vp, s. 51.

¹³¹ HE 3/2008 vp, s. 51.

¹³² Aine 2011, s. 156.

tämän laintasolla ja on siten SMLa täydentävä. Sähkönkäytön rajoittamisessa ja kieltämisessä, kuten valmiuslain soveltamisessa yleisestikin, pitää huomioida edellisessä jaksossa mainittu suhteellisuusperiaate ja se, että nämä rajoitukset ja kiellot ovat tilapäisiä.

Rajoitukset vaikeuttavat normaalia toimintaa ja täten loppukäyttäjien sähkönkulutusta on vähennettävä, kun sähkö ei riitä esimerkiksi valaistukseen tai saunan lämmittämiseen. Tämänkaltaiset rajoitukset osaltaan toimisi myös yhdessä valmiuslain 37 §:n mukaisen kulutuskiintiön kanssa. Näitä sääntelyvaihtoehtoja voitaisiin pitää keinoina sähkön rajoituksen lievimmästä päästä. Suhteellisesti enemmän loppukäyttäjän toimintaan puolestaan vaikuttaisivat rajoitukset sähkön käytölle tietyinä aikana vaikkapa ruoan valmistamiseen tai asunnon lämmittämiseen. Sähköstä riippuvaisten tuotantolaitosten toiminnassa tämä saattaisi näkyä tuotannon vähenemisenä tai ajoittamisena tiettyyn ajanjaksoon vuorokaudesta. Nämä olisivat mahdollisia keinoja vähentää sähkön kulutusta, mikäli sähkön kulutus ei vapaaehtoistoimin vähenisi tarpeeksi.

3.2.2 Sähkön kulutuskiintiö

Valmiuslain 37 §:n mukaisesti sähkönkäytölle voidaan asettaa kulutuskiintiö. Kulutuskiintiön käyttöönotto edellyttää talouden tai toimeentulon turvaamista sekä valmiuslain 3 §:n 1–3 ja 6 kohdan mukaisen käyttöönoton perusteen olemassaoloa. Lain sisällön tarkemmat määräykset annetaan valtioneuvoston asetuksella, jossa määritetään käytettävissä oleva kulutuskiintiö ja sen laskentatapa. Perusteena kulutuskiintiölle käytetään sähkönkäyttäjän sähkön vuosikulutusta.¹³³ Kulutuskiintiöt vaihtelevat siten paljon loppukäyttäjien välillä. Mikäli loppukäyttäjän kulutus kasvaisi merkittävästi suhteessa aikaisempaan käyttömäärään, jonka perusteella kulutuskkiintiö lasketaan, voisi se tuottaa ongelmia. Tämänkaltaisen esimerkki voisi tapahtua sähkön kulutusta kasvattavan toiminnan laajentamista tehneessä yrityksessä.

Kiintiön laskennassa verkonhaltija määrittelee, kuinka paljon kullekin sähkönkäyttäjälle on toimitettu sähköä. Vaihtoehtoisesti käytetään vastaavanlaisen käyttäjän määrää tai selvitystä arvioidun kulutuksen määrästä. Tämä vaihtoehtoinen tapa lisää liikkumavaraa määritettäessä kiintiön määrää ja helpottaa edellä mainitun esimerkin kaltaisessa tilanteessa olevia loppukäyttäjiä. Kulutuskiintiö edellyttää huomattavaa etukäteistä valmistelua, jolla määritellään laskentaperusteet kullekin sähkönkäyttäjälle. Etuna laskennan jälkeen on sen

¹³³ Aine 2011, s. 156.

soveltuvuus etenkin pidemmille ajanjaksoille.¹³⁴ Näin kulutuskiiintiötä pitämällä pystyttäisiin valvomaan kulutuksen alueellista hajautumista. Silti kulutuskiiintiön käyttöönotto edellyttää valtioneuvoston asetuksessa tarkkaa määrittelyä siitä, millaiseksi se käytännössä muodostuu.

Kuten lain esitöissä todetaan, ensisijaisena keinona kulutuskiiintiön sijaan, on sähkönkäytöstä tiedottaminen ja tätä kautta kansalaisten oma vapaaehtoinen toiminta, joka vähentää sähkön kulutusta.¹³⁵ Hyvänä esimerkkinä voidaan nostaa valtionhallinnon syksyllä 2022 aloitettu Astetta alemmas -kampanja, jonka tarkoituksena on tiedottaa ja ohjeistaa ihmisiä kiinnittämään huomiota omaan sähkön- ja energiankulutustaan ja tätä kautta vähentää kokonaiskulutusta.¹³⁶ Kampanja on saanut onnistuneesti sähkön loppukäyttäjii vähentämään sähkön- ja energiankulutusta, mikä on ollut yhtenä syynä siihen, että toistaiseksi sähköpulasta ja sähkötoimitusten keskeyttämisiltä on välttytty.¹³⁷ Tämän kaltaiset vapaaehtoiset keinot mahdollistavat huomattavasti rajoittavampien toimenpiteiden välttämisen.

Sähkön kulutuskiiintiön ollessa voimassa, sen noudattamisen tueksi on laadittu valmiuslain 38 §:n sähkön käytöstä perittävä ylitysmaksu. Loppukäyttäjän käyttäessä sähköä yli kulutuskiiintiössä asetetun määrän, on se velvollinen maksamaan tästä valtiolle ylitysmaksua. Tämä maksu on kolminkertainen hinta suhteessa normaaliin sähköstä maksettuihin hintaan. Ylitysmaksu on asetettu tarkoituksella korkeaksi, jotta loppukäyttäjät noudattaisivat heille asetettua kiiintiötä.¹³⁸

Poikkeuksen kulutuskiiintiön ylittamisestä voidaan myöntää väestön toimeentuloon tai maanpuolustukseen liittyen.¹³⁹ Tällaiset poikkeukseen kuuluvat toimijat ovat velvollisia laatimaan hakemuksen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle, joka voi myöntää ostoluvan ilman kiiintiön ylittamisestä määrättävää ylitysmaksua. Muutoin sähkön käytöstä perittävästä ylitysmaksusta ei voi vapautua.¹⁴⁰

¹³⁴ HE 3/2008 vp, s. 51.

¹³⁵ HE 3/2008 vp, s. 51.

¹³⁶ ks. tarkemmin ”Kampanja info” (Astetta alemmas -kampanja 1.3.2023).

¹³⁷ ks. ”Ministeri Lintilä kiittää suomalaisia” (Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 7.2.2023).

¹³⁸ HE 3/2008 vp, s. 52.

¹³⁹ HE 3/2008 vp, s. 52.

¹⁴⁰ HE 3/2008 vp, s. 52.

Sähkön kulutuskiintiö onkin yksi mahdollinen sääntelyn keino, joka on lähtökohtaisesti tasapuolinen loppukäyttäjiä kohtaan. Se mahdollistaisi varsin yksinkertaisen tavan vähentää kulutusta, mutta edellyttää sähkön kulutuksen käyttäjäkohtaista seuraamista.

Kulutuskiintiössä ei jouduta tekemään niin paljoa eriarvoistavia ratkaisuja, kuten sähkön käytön rajoittamisessa tietyillä alueilla tai seuraavaksi käsiteltävässä sähköntoimituksen keskeyttämisessä.

3.2.3 Sähköntoimituksen keskeyttäminen

Valmiuslain sähköntoimitukseen liittyvistä keinoista rajoittavin on 39 §:n mukainen sähköntoimituksen keskeyttäminen. Pykälä voidaan ottaa käyttöön, mikäli valmiuslain 36 §:n tai 37 §:n mukaiset keinot eivät riitä vähentämään sähkön kulutusta riittävästi, jolloin sähköverkoston toiminta vaarantuisi. Keskeyttämistä voidaan perustella talouselämän, toimeentulon tai puolustusvalmiuden perusteella. Puolustusvalmiutta koskeva peruste on lisäperuste verrattuna kulutuskiintiötä koskevan pykälän käytön perusteisiin. Todennäköisin syy tähän lienee se, että puolustusvalmius edellyttää nopeampia toimenpiteitä rajoittaa sähkönkulutusta. Kulutuskiintiötä koskevassa esitöissä on mainittu sen olevan sopivampi pidempiaikaiseen sähköntoimituksen keskeyttämiseen.¹⁴¹ Tosin myös puolustusvalmiuteen viittaava sotatila voi olla todella pitkäaikaista. Näiden perusteiden sekä valmiuslain 3 §:n 1–3 ja 6 kohdilla sähköntoimituksen keskeyttämistä koskevan 39 §:n käyttöönotto on mahdollista.

Tämä tilapäisesti mahdollinen keino ei saa vaarantaa huoltovarmuutta ja vain erityisellä syyllä huoltovarmuuteen liittyvä sähkönkäyttö voidaan keskeyttää. Tällaista tarkempaa erityistä syytä ei ole lain esitöissä mainittu, jonka perusteella tästä kiellosta voitaisiin poiketa.¹⁴²

Käytännössä huoltovarmuuteen kuuluvien toimijoiden sähkönkäytön keskeytymistä pyrittäisiin mitä todennäköisimmin pitkittämään niin paljon kuin mahdollista. Tiukimmissa tilanteissa, joissa sähkön saatavuus on erittäin vähäinen, voidaan joutua tekemään ratkaisuja, joissa kriittisten infrastruktuurien toiminta voi vaarantua ainakin hetkellisesti.

Verkonhaltijan vastuulle kuuluvat sähköntoimituksen keskeytysten kohdistamiset, tulee olla lähtökohtaisesti tasapuolisia ja syrjimättömiä.¹⁴³ Keskeytysten osalta ei ole otettu kantaa

¹⁴¹ HE 3/2008 vp, s. 51.

¹⁴² Ks. HE 3/2008 vp.

¹⁴³ HE 3/2008 vp, s. 52.

siihen, kuinka verkonhaltija toteuttaa nämä toimet. Sähkön käytön priorisoinnilla on oletettavasti merkitystä siihen, kuinka sähköntoimitusta suunnataan ja myös sillä, kuinka paljon sähköä on saatavilla. Keskeytysten pitää olla myös kestoiltaan lyhyitä, jotta ne rajoittaisivat loppukäyttäjien toimintaa mahdollisimman vähän.

Kuten sähkönkäytön rajoittamisessa, Energiavirasto valvoo keskeytysten lainmukaisuutta ja tasapuolisuutta. Ongelman tuo tilanne, jossa sähkö äkillisesti loppuisi ja siitä seuraisi sähköntoimituksen keskeytys. Lainsäädännön sananmuodon mukaisen tulkinnan perusteella noudattaen edellä kuvatun kaltainen tilanne olisi lain vastaista, jos valmiuslain 36 §:n mukaista sähköntoimituksen keskeytystä ei olisi otettu käyttöön.¹⁴⁴ Tulkintaongelmia aiheuttaisi tilanne, jossa käytetään normaalista kielenkäytöstä poikkeavaa termistöä. Käytännössä sähköpulan kaltaisessa tilanteessa verkkoyhtiöllä ei ole muuta mahdollisuutta, kuin olla toimittamatta sähköä sen loputtua.

Mikäli sähköntoimituksen keskeyttämiseen päädytään, ei aiheutuneisiin vahinkoihin sovelleta SML:n 100 §:n mukaista vakiokorvausta. Tämä korvaussäätelyn luo oman ongelmansa sille, miten määritellään keskeytymisestä johtaneet vahingot. Tässä tulee ottaa huomioon valmiuslaki omana erityisenä poikkeusolojen lainsäädäntönä sekä se, millä perusteella ja miten lainsäädännön nojalla toimitettu keskeyttämistä aiheutuneet vahingot määritellään. Lain esitöissä ei ole otettu tarkemmin kantaa sen yksityiskohtaisissa perusteluissa siihen, miksi SML:n mukainen vakiokorvaus on suljettu pois.¹⁴⁵ Todennäköisin syy sille lienee se, ettei valmiuslain mukaiset tilanteet ole samanlaisia ennustettavissa, kuin normaalioloissa tapahtuvat sähkön keskeytymistilanteet.

Keskeyttämistä koskevan säätelyn perustelut esitöissä ovat niukat. Perusteluissa ei oteta kantaa siihen, kuinka sähkön keskeyttämisessä toimittaisiin käytännössä, eli miten verkkoyhtiöt toimisivat. Alueellisia eroavaisuuksia syntyy varmasti keskeyttämistä koskevissa tilanteissa, varsinkin jos verkkoyhtiöt eivät ole etukäteen tehneet yhteistyötä tilanteessa. Verkkoyhtiöiden alueellisella sijainnilla ja niiden hallinnoiman alueen laajuudella on vaikutusta asiaan. Eroavaisuuksia löytyy verkkoyhtiön käytössä olevassa sähkökapasiteetissa ja siitä kuinka paljon sähkön keskeyttäminen rajoittaa sähköyhtiöiden toimintaa.

¹⁴⁴ Määttä 2018, s. 11. Lain sanamuodon mukainen tulkinta on lähtökohtaisesti ensisijainen keino tulkinta lakia.

¹⁴⁵ Ks. HE 3/2008 vp, s. 52.

3.2.4 Yhteenveto

Valmiuslaissa on siten turvattu sähkön käyttöä kolmella eri keinolla, joiden käyttämistä voidaan käyttää eri tilanteissa, mikäli näille on tarvetta. Näillä varsin syvälle ihmisten toimintaan vaikuttavilla keinoilla pyritään estämään koko valtiota koskeva sähkökatkos ja varmistamaan kriittisten toimintojen ylläpito. Lainsäädännöllisesti ei liene estettä käyttää useampaa valmiuslain sähkön käyttöä koskevaa toimenpidettä samanaikaisesti. Kuitenkin kynnys käyttää useaa valmiuslain pykälää saattanee olla suuri, kun otetaan huomioon yhdenkin valmiuslain pykälän käyttöönoton kynnys. Eteen voisi tulla kuitenkin tilanne, jossa 37 §:n mukaista sähkön kulutuskäyttöä voitaisiin käyttää samalla, kun sovellettaisiin 36 §:n mukaista sähkönkäytön rajoittamista, joissa tietyille alueille tai toiminnalle määrättäisiin lisärajoituksia.

Loppukäyttäjien omalla energiankäytön vähentämisellä voidaan ainakin teoreettisella tasolla vähentää tarvetta poikkeusolojen käyttöönottoon. Käytännössä loppukäyttäjät voivat omalta osaltaan vaikuttaa vain tiettyynajaan asti vähentämällä kulutustaan. Mikäli sähköpula konkretisoituisi, olisi valmiuslain sääntely mahdollisia viimesijaisena keinona.

Edellä käsiteltyjen valmiuslain pykälien esityöt ovat kokonaisuudessaan melko niukat ja niissä todetaankin valtioneuvoston asetuksilla annettavan tarkemmat määräykset.

Energiavirastolla on merkittävä rooli valvoessa näistä annettujen asetusten noudattamista ja sillä tuleekin olla selvä näkemys siitä, kuinka toiminta toteutetaan.¹⁴⁶ Kokonaisuudessaan sähköntoimitusta koskeva sääntely on lainsäädännöllisin keinoin mahdollista turvata varsin kattavasti poikkeusolojen käyttöönotolla, mikäli normaaliolojen lainsäädäntö ei riitä näitä toteuttamaan.

¹⁴⁶ Ks. HE 3/2008 vp, s. 51–52.

4 Korvausvelvollisuus sähkötoimituksen keskeyttämisessä

4.1 Korvattavien vahinkojen määritelmä

Lähtökohtana SML:n säännösten soveltamisessa on sen pakottavuus (SML 85 §). Ensinnäkään sovellettaessa SML:n säännöksiä, niistä ei voida sopimuksin poiketa loppukäyttäjänä toimivan kuluttajan vahingoksi. Pakottavan säännöksen vastaiset kohdat mitätöidään eikä niitä sovelleta.¹⁴⁷ Verkkoyhtiön ja yrityksenä tapauksessa sopimuksella, sopijapuolten käytännöllä, kauppataivalla tai muulla näihin verrattavalla tavalla on pidettävä sopijapuolia sitovana. Tästä voidaan poiketa, mikäli SML:n 13 luvussa säädetään toisin. SML:n 85 §:llä on siten merkittävä vaikutus arvioitaessa millä perusteella verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välistä suhdetta arvioidaan.

SML sisältää itsessään paljon korvausvelvollisuutta ja korvattavien vahinkoja koskevaa sääntelyä, mutta sen sääntely ei kata kaikkea korvausvelvollisuutta. Lisäksi valmiuslain perusteella aiheutuneet korvausvelvollisuudet eivät ole säännelty pelkästään valmiuslaissa vaan sisältää viittauksia sähkömarkkinalakiin. Kuluttajia koskevissa korvausvelvollisuuksissa sovelletaan myös KSL:ää, joka turvaa heikommassa asemassa olevaa osapuolta.

VahKorvL:n 5 luku sisältää yleisen korvattavien vahinkojen määritelmän. VahKorvL:n 5 luvun 1 §:n mukaisesti korvataan henkilö- ja esinevahinkoja sekä tietyin perustein myös kärsimyksen korvaamista. Näistä esinevahinkojen korvaaminen voisi tulla käytännössä korvattavaksi sähkötoimituksen keskeyttämisen seurauksena, jos esimerkiksi sähkölaitteet vahingoittuisivat sähkönsaannin keskeytymisestä. VahKorvL on siten relevantti myös arvioitaessa sähkötoimitukseen liittyvää korvausvelvollisuutta.

Lähtökohtana niin vahingonkorvauslaissa, kauppalaissa, sähkömarkkinalaissa, kuluttajansuojalaissa ja valmiuslaissa on täyden korvauksen periaate¹⁴⁸. Näin ollen sähkötoimituksen keskeytymisestä tulisi aiheutuneet vahingot korvata täysimääräisesti. Pääsäännön mukaan näin tapahtuu. Kuitenkin korvauksen määrään vaikuttaa muun muassa vahingonkärsijän oma toiminta, ylivoimaiset esteet sekä sopimuksin rajoitetut korvausvelvollisuudet. Sopimukseen sisällytetyt korvausta koskevat vastuunrajoitukset eivät

¹⁴⁷ HE 20/2013 vp, s. 121.

¹⁴⁸ Ks. Hemmo 2006, s. 144.

luonnollisesti voi olla pakottavan lainsäädännön vastaisia. Mikäli näin on, jätetään korvausta koskevat rajoitukset soveltamatta.

SML:n 107 § koskee korvausvelvollisuutta. Pykälässä velvoitetaan korvaamaan aiheutettu vahinko, joka on aiheutunut SML:n 20 §:n liittämismenettelyllä tai 21 §:n siirtovelvollisuutta koskevalla toiminnalla. Toiseksi SML:n 67 §:n toimitusvelvollisuutta koskevan 1 tai 3 momentin nojalla sekä 103 §:n loppukäyttäjän perusteella tapahtuvasta sähkönjakelun tai sähkötoimituksen keskeyttämisestä. Lain 107 §:n 2 momentissa todetaan, että 19 §:n mukaiseen verkon kehittämisvelvollisuuteen sekä 40 §:n mukaiseen kantaverkkoa koskevaan laatuvaatimuksen vastaiseen menettelyyn ei sovelleta VahKorvL säännöksiä. Myös 50 §:n mukaiseen suurjännitteistä jakeluverkkoa koskevan toiminnan laatuvaatimukseen tai 51 §:ssä säädettyyn jakeluverkon toiminnan laatuvaatimuksessa VahKorvL soveltuminen on jätetty ulkopuolelle. 107 §:n 2 momentin rajausta poistaa asiakkaiden mahdollisuuden vaatia korvausta VahKorvL:n nojalla. Näissä tilanteissa sovelletaan SML:n 13 luvun säännöksiä. Myös asiakkaan ja verkkoyhtiön välisellä sopimuksella määritellään vahingonkorvauksen perusteita.¹⁴⁹

Käytännössä korvausvelvollisuutta määrittäessä on merkitystä sillä, millä perusteella vahingonkorvausta haetaan ja mikä on vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän välinen suhde. Koska sopimustyypeissä ja SML:ssä erotellaan välittömät ja välilliset vahingot, on niiden eroavaisuuksien hahmottaminen tärkeää. Näin voidaan varmistua siitä, millaisia vahinkoja voidaan korvata.

4.1.1 Välitön vahinko

Välitön vahinko on tyypillisesti se vahinkoluokka, jota korvataan ensisijaisesti.

Sopimuskäytännössä tavallisesti välilliset vahingot rajataan korvausvelvollisuuden ulkopuolelle sekä toiminnalta edellytetään tuottamusta.¹⁵⁰ Tuottamusvaatimuksen osalta korvausvelvollisuutta määritettäessä on tehtävä erottelu välillisen ja välittömän vahingon osalta.¹⁵¹ Välittömät vahingot korvataan lähtökohtaisesti aina ja kynnys niiden korvaamiselle on matalampi kuin välilliset vahinkojen osalta. Tämän selittää osaltaan se, kuinka paljon

¹⁴⁹ HE 20/2013 vp, s. 99–100.

¹⁵⁰ Saarnilehto 2011, s. 678.

¹⁵¹ Saarnilehto 2011, s. 678.

vaikeampi on ennakoida välillisiä vahinkoja, jotka voivat aiheutua esimerkiksi sopimuksen ulkopuolella oleville kolmansille osapuolille.

Välittömät vahingot voidaan jakaa sopimusrikkomuksen selvittelyyn, reklamaatioon, korjauksesta aiheutuneisiin kustannuksiin sekä menetettyyn arvoon, joka johtuu hinnaneron seurauksesta.¹⁵² Sopimusrikkomuksen selvittelyssä vahinkoa kärsineen osapuolelle voi aiheutua kuluja siitä, kun tämä joutuu tekemään ylimääräistä työtä saadakseen sopimusrikkomusta koskevia asioita oikaistua. Reklamaatio edellyttää vahinkoa kärsineen osapuolen aktiivista toimintaa, jotta toinen osapuoli tulisi tietoiseksi tapahtuneesta. Tämä sama on todettu sähköntoimitukseen liittyvässä korvausvelvollisuudessa, jossa sähkönsä menettäneen osapuolen tulee ilmoittaa sähkönsä keskeytymisestä verkkoyhtiölle. Usein vasta reklamaation jälkeen vahingonaiheuttaneen osapuolen velvollisuus toimiin aktivoituu.

Välittömät vahingot, jotka aiheutuvat korjauksesta aiheutuvista kustannuksista koskevat lähinnä rikkoutunutta tai viallista tuotetta, jonka korjaaminen edellyttää toimenpiteitä.¹⁵³ Siten, jos verkkoyhtiö toimittaisi vääränlaatuista sähköä ja siitä seuranneessa laitteiden rikkoutumisessa tilanteesta voisi aiheutua vahingonkorvausta. Arvioitaessa niitä kaikkia tilanteita, joita voisi aiheutua sähköntoimituksen keskeyttämisessä on vaikea ennustaa, mitä vahinkoja erilaisille laitteille voisi tapahtua. Todennäköisesti laitteiden rikkoutuminen tapahtuisi silloin, kun sähköt palautuisivat ja sähköä käyttävät laitteet eivät syystä tai toisesta kestäisi tätä ja ylikuormittuisivat. Nämä vahingot koskisivat verkkoyhtiön sijasta laitteen tai tuotteen omistajia. Lisäksi arvonmenetyksen hinnanalennuksesta koskee sellaisia tuotteita, joita ei voida korvata toisella.

Välittömien vahinkojen korvauksen saamisessa osapuoli joutuu toimimaan aktiivisesti saadakseen korvauksen kärsimästään vahingosta, oli sitten kyse viallisesta tuotteesta tai sopimusrikkomuksesta. Välittömien vahinkojen osalta kuluttajariitalautakunta on antanut monia myönteisiä ratkaisuja kuluttajille muun muassa ratkaisuisissa 1093/39/06 ja 469/39/07. Näissä on ollut kyseessä elintarvikkeiden pilaantuminen. SML:ssä välitöntä vahinkoa ei ole sidottu tuottamusperusteiseen, kuten välillisen vahingon osalta on tehty. Siten kärsinyt osapuoli on välittömien vahinkojen osalta saatettava lähtökohtaisesti siihen asemaan, missä tämä olisi ilman sopimusrikkomusta. Sähköntoimituksen keskeyttämistä koskevissa tilanteissa

¹⁵² Saarnilehto 2011, s. 679.

¹⁵³ Saarnilehto 2011, s. 679.

loppukäyttäjä on oikeutettu edellä mainittuihin korvauksiin, jos näiden välillä on riittävä syy-yhteys.¹⁵⁴

4.1.2 Välillinen vahinko

SML sisältää välillisten vahinkojen määritelmän 96 §:ssä, joka koskee vahingonkorvausta viivästyksen vuoksi. Välillisen vahingon osalta edellytetään huolimattomuuden toteennäyttämistä.¹⁵⁵ Tällöin jakeluverkonhaltija tai vähittäismyyjä olisi velvollinen korvaamaan vahingon. Välilliset vahingot on jaoteltu SML 96 §:ssä neljään eri vahinkoluokkaan. Välillisenä vahinkona pidetään ensinnäkin ansion menetystä. Ansion menetys on seurausta sille, että loppukäyttäjä menettää ansioita, koska tämä ei saa sähköä. Toisena vahinkona pidetään sellaista vahinkoa, joka perustuu muuhun sopimukseen kuuluvaan velvoitteeseen. Tällaisena muuhun sopimukseen kuuluvasta velvoitteesta johtuvaa vahinkoa voidaan pitää esimerkiksi tuotannon keskeytymistä ja sen seurauksena toisen sopimuksen täyttämisen epäonnistumisena.¹⁵⁶ Tämä on sähköntoimituksen keskeyttämisen tilanteissa yrityksille aiheutuva tyypillinen vahinko, sillä tuotantolaitteet eivät lähtökohtaisesti toimi ilman sähköä. Tällainen ketju voisi käytännössä tapahtua sähköntoimituksen keskeytymisessä, jolloin ilman sähköä jäänyt loppukäyttäjä ei pystyisi täyttämään sille sopimuksessa sovittua tehtävää. Tällaisesta tilanteesta aiheuneen vahingon laajuutta on kuitenkin vaikea ennustaa ja sen mahdollinen määrä voisi olla eittämättä suuri. Siten varsinkin sähköntoimituksen keskeyttämistilanteissa tällaiseen tulisi ottaa kantaa tai lainsäädännön mahdollistaa soveltamisen tai sen laajuuden rajausta.

Kolmantena välillisten vahinkojen määrittelyssä pidetään aiheutunutta menetystä, mikä johtuu siitä, ettei sähkönkäyttöpaikkaa voida käyttää tarkoitetulla tavalla. Aiheutuneena menetyksenä ei pidetä säännöksen mukaan suoranaista taloudellista vahinkoa tai siihen rinnastettavaa haittaa. Tällaisena voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että loppukäyttäjän oleva kuluttaja ei voi käyttää asunnossa tiettyjä sähkölaitteita. Viimeisenä säännöksessä mainitaan muut vaikeasti ennakoitavat vahingot.

¹⁵⁴ Syy-yhteydestä vahingonkorvauksessa ks. Saarnilehto 2011, s. 574–581.

¹⁵⁵ Saarnilehto 2011, s. 1002.

¹⁵⁶ HE 20/2013 vp, s. 129.

Välillisiä vahinkoja on siten useita ja niiden korvattavuus on yleensä vaikeampi todeta kuin välittömien. Välilliset vahingot on lisäksi lueteltu sekä KSL:ssä, että KL:ssä, jossa molemmissa ne ovat liitetty tavaran toimitusta koskevaan vahingonkorvaukseen. Sisällöltään ne ovat samankaltaisia.

Arvioitaessa korvausvelvollisuutta välillisten vahinkojen näkökulmasta sähkötoimituksen keskeyttämisen seurauksia, voisi korvattava piiri olla laaja ja vaikeasti ennakoitavissa. Siten välillisiä vahinkoja koskevia seurauksia on pyritty tietyissä tilanteissa rajaamaan lainsäädännössä tai vastuunrajoituksissa pois.

4.2 Vahingonkorvausvastuun sääntely

VahkorvL on vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva yleislaki, jota sovelletaan vahingonkorvaukseen, ellei VahKorvL:ssa tai muussa laissa toisin säädetä, sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta. Siten etusija sähkötoimitusta koskevassa sääntelyssä on SML:ssa sekä sopimusosapuolten välisellä sopimuksella. VahKorvL:n soveltaminen ei ole siten yksiselitteinen. Vahingonkorvausta koskeva sääntely on usein pirstaleista, sillä korvausvelvollisuutta sisältyy usein tiettyä alaa koskevissa säädöksissä.¹⁵⁷ Aina näin kuitenkaan ei ole, vaan se voi sisältää viittauksen toiseen säädökseen tai millä perusteilla se soveltuu ja täten vahingonkorvauksen määräytymisen hahmottaminen voi olla haastavaa.

VahKorvL:n 2 luvun 1 §:n mukaisesti vahingonaiheuttajan toiminnan tulee olla aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksella, jolloin tämä on velvollinen korvaamaan vahingon.

Vahingonkorvausvastuu edellyttää yleensä tuottamusta, ellei toisin ole todettu asiaa koskevassa lainsäädännössä tai sopimuksissa.¹⁵⁸ Tuottamuksella tarkoitetaan vahingonkorvausoikeudessa tahallisuutta sekä huolimattomuutta tai varomattomuutta.¹⁵⁹ Poikkeuksen tekevät tietyt erityislainsäädännöt, joissa tuottamuksen asteella voi olla merkitystä arvioitaessa korvausvelvollisuuden aktualisoitumista.¹⁶⁰ Sopimusoikeudessa vahingonkorvausta koskeva jaottelu tehdään kontrollivastuun ja tuottamuksen välillä.

¹⁵⁷ Saarnilehto 2011, s. 503.

¹⁵⁸ Hahto 2008, s. 1–7.

¹⁵⁹ Ståhlberg 2020, s. 87.

¹⁶⁰ Hemmo 2006, s. 24.

Tuottamuksen perusteella oleva vastuu on luotu tasapainottamaan kontrollivastuun soveltamisalaa ja sillä pyritäänkin laajentamaan vastuuperusteita.¹⁶¹ SML:ssä kontrollivastuulla on pääpaino ja aiheutuneet vahingot jaetaan välittömään ja välilliseen vahinkoon.¹⁶²

Ilman vahinkoa ei luonnollisesti synny korvausvelvoitetta. Syy-yhteys edellytetään olevan aiheutetun tapahtuman ja aiheutuneen vahingon välillä, jotta voidaan todeta vahingon johtuneen teosta.¹⁶³ Vahingonkorvausta koskevat oikeudelliset vastuut voidaan jakaa tämän tutkielman kannalta oleellisimpiin kontrollivastuuseen ja sopimusperusteiseen vastuuseen.¹⁶⁴ Jotta ymmärretään millä perusteilla korvausvastuut voivat syntyä ja millaisia vahinkotyypppejä näiden perusteella voidaan korvata, on vertailtava näiden sisältöä ja soveltuvuutta. Näistä ensimmäisenä käsitellään kontrollivastuuta.

4.2.1 Kontrollivastuu

Kontrollivastuu juontaa juurensa kauppalaan säädöksiin, joka koskee välittömiä vahinkoja ja sitä pidetäänkin myös sopimusoikeudellisena vastuuperusteena.¹⁶⁵ Kontrollivastuussa sopimusta rikkoneen osapuolen on näytettävä toteen se, että hänestä johtunut viivästys tai vahinko on ollut hänestä riippumatonta.¹⁶⁶ Mikäli sopimusta rikkonut osapuoli näyttää toteen tällaisten seikkojen olemassaolon, voi hän vapautua vastuusta. Näyttötaakka on siten sopimusta rikkoneella osapuolella.

Kontrollivastuun mukaisissa tilanteissa edellytetään vahinkojen jaottelua välillisiin ja välittömiin vahinkoihin. Jaottelu on tärkeää siksi, että kontrollivastuun mukaisesti välittömät vahingot korvataan lähtökohtaisesti tuottamuksesta riippumatta. Välillisten vahinkojen osalta edellytetään tuottamusta. SML:ssä kontrollivastuun ilmeneminen näkyy selkeimmin 96 §:n mukaisessa viivästystä koskevassa vahingonkorvauksessa. SML:n säännös on laadittu

¹⁶¹ Saarnilehto 2011, s. 671.

¹⁶² Hemmo 2006, s. 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset>Vahingonkorvausvastuu>Normipohja.

¹⁶³ Hahto 2008 s. 16–17.

¹⁶⁴ Ståhlberg 2020, s. 47. Myös muun muassa sopimuksen ulkoinen vastuu sekä ankara vastuu kuuluu sopimusoikeudellisiin vastuuperusteisiin. Ks. sopimusoikeudellisen ja sopimuksen ulkoisen vastuun eroista Ståhlberg 2020, s. 48–56. Ankarasta vastuusta ks. Ståhlberg 2020, s. 151–158.

¹⁶⁵ Mononen 2004, s. 1388–1392.

¹⁶⁶ Ståhlberg 2020, s. 53.

vastaavanlaisiksi KL:n ja KSL:n kanssa.¹⁶⁷ Tämän takia vastuuta määrittelevien säännösten sovellettavuus on yhdenmukaista.

Kontrollivastuuta koskeva korvausvelvollisuus ei ole ehdoton, vaan siitä on mahdollista vapautua. Osapuolen tulee näyttää toteen tilannetta vallitsevat vapautumisperusteet.

Vapautumisperusteina pidetään 1) estettä, josta on seurannut sopimusrikkomus; 2) sen on oltava vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella; 3) kohtuullisuusarvion mukaan tätä ei ole voitu ottaa toiminnassa huomioon; sekä 4) tätä estettä ei ole voitu kohtuullisuusarvion mukaan voittaa tai estää.¹⁶⁸ Näiden kaikkien olosuhteiden tulee täytyä, jotta sopimusrikkomuksen tehnyt osapuoli vapautuu vastuusta. Vastuusta vapautuminen on siten laadittu vaikeahkoksi ja tätä tukee myös lain esityöt, joiden perusteella vapautumista estävät olosuhteet voivat olla varsin kaukaa haettuja.¹⁶⁹

Tuottamuksesta riippumaton vastuu luo varsin laajan vastuualueen sopimusosapuolelle. Tällaista laajaa vastuuta on mahdollista kaventaa sopimusehdoilla, jossa erikseen määrätyt tilanteet suljetaan pois.¹⁷⁰ Yritystä koskevat vastuut voidaan jakaa sisäisiin ja ulkoisiin häiriöihin, joiden perusteella olemassa olevat olosuhteet arvioidaan.¹⁷¹ Lähtökohtaisesti kaikki yrityksen sisäiset häiriöt eivät ole kontrollivastuun mukaisesti sellaisia olosuhteita, joilla sopimusta rikkonut osapuoli vapautuisi vastuusta. Tällaisia sisäisiä häiriötä, joita ei lasketa kontrollivastuun mukaisesti vapauttaviksi olosuhteiksi ovat muun muassa laiterikot, työvoimapula tai raaka-aineet.¹⁷²

Ajattelutapa kontrollivastuun ulottuvuudesta kuvastaa sen asennetta velkojana olevan osapuolen paremmista vaikutusmahdollisuuksista. Kontrollivastuu ei jätä paljoa liikkumavaraa paremmassa asemassa olevalle sopimusosapuolelle. Siten tämänkaltainen pieni liikkumatila voi joissain tilanteissa mennä absurdeihin mittasuhteisiin, joissa ei faktuaalisesti

¹⁶⁷ HE 20/2013 vp, s 127.

¹⁶⁸ Saarnilehto 2011, s. 671. Kahta jälkimmäistä pidetään myös erityisenä edellytyksenä.

¹⁶⁹ HE 93/1986, s. 74–75.

¹⁷⁰ Hemmo 2006, s. 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset>Vahingonkorvausvastuu>Kontrollivastuu>Esteen merkitys

¹⁷¹ Saarnilehto 2011, s. 671–672.

¹⁷² Hemmo 2006, s. 8. Suoritushäiriöt ja niiden seuraamukset>Vahingonkorvausvastuu>Kontrollivastuu>Esteen merkitys.

ole mahdollisuutta ennakoida tai vaikuttaa tapahtumaan. Jaottelutapa vahinkojen osalta on saanut myös paljon kritiikkiä eikä tällaista jaottelutapaa käytetä kansainvälisesti.¹⁷³ Siten voisi ajatella, miksi kontrollivastuussa käytetään vahinkojen luokittelua muiden maiden käytännöstä poiketen.

4.2.2 Sopimusperusteinen vastuu

Sopimusperusteista vastuuta pidetään lähtökohtaisesti tuottamusperusteisena.¹⁷⁴

Sopimusperusteisessa vahingonkorvausvastuussa sopimuksen rikkoja on velvollinen korvaamaan kärsineelle sopimuksen osapuolelle se taloudellinen menetys, joka tältä jää saamatta sopimuksen noudattamatta jättämisen myötä.¹⁷⁵ Vahingonkorvausvastuu ei koske pelkästään esine- tai henkilövahinkoja, vaan käsittää myös varallisuusvahingot.¹⁷⁶ Tämä turvaa osaltaan sopimuksen sitovuuden, jonka lisäksi muitakin sopimusperusteisia vahingonkorvauksia, kuten hinnanalennusta voi seurata.

Sopimusperusteinen vastuu on sopimusta koskevissa tilanteissa ensisijainen keino turvautua.¹⁷⁷ Siten jo sopimusneuvotteluita käytäessä on ymmärrettävä vahingonkorvausta koskevien vastuiden merkitys.

Arvioitaessa edellä läpikäytyjen vastuuperusteiden suhdetta verkkoyhtiön mahdollisuuksiin varautua sähköntoimituksen keskeytymiseen, voidaan todeta, että ainakin lainsäädännöllisin keinoin sähköpulaa koskeviin tilanteisiin on varauduttu. Se, millaisiin olosuhteisiin tulisi sähköntoimituksen keskeyttämistä koskevissa tilanteissa varautua, luo mielenkiintoisen kysymyksen vastuun arvioinnissa. Pelkästään se, että verkkoyhtiö todettaisiin vastuulliseksi jollain perusteella, ei luo suoranaista korvausten maksua, vaan lisäksi vahinkojen toteennäyttäminen tulee olla lainmukaista.

¹⁷³ Saarnilehto 2011, s. 670.

¹⁷⁴ Ståhlberg 2020, s. 307.

¹⁷⁵ Norros 2019, s. 90.

¹⁷⁶ Ståhlberg 2020, s. 51.

¹⁷⁷ Saarnilehto 2011, s. 669.

4.3 Korvausvelvollisuus normaalioloissa

4.3.1 Sähkömarkkinalain mukainen korvausjärjestelmä

SML:ssä on jakeluverkonhaltijoita koskien kaksiosaisen korvausjärjestelmä.¹⁷⁸ Kaksiosainen korvausjärjestelmä koostuu hallinnollisesta seuraamusmaksusta sekä virheeseen perustuvasta korvausvelvollisuudesta. Hallinnollinen seuraamusmaksu perustuu sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain 16 §:ään, jossa elinkeinoharjoittajalle eli verkonhaltijalle voidaan määrätä seuraamusmaksu elinkeinoharjoittajan toimiessa tahallaan tai huolimattomasti laiminlyöden SML:n mukaisen velvollisuutensa koskien sähköverkon kehittämistä tai verkon toiminnan laatuvaatimuksia. Määritellessä seuraamusmaksun asettamista, siinä huomioidaan menettely kokonaisuudessaan ja siihen johtaneet syyt.¹⁷⁹ Verkkoyhtiölle voi tulla siten maksettavaksi samanaikaisesti vahingonkorvauksen lisäksi hallinnollinen seuraamusmaksu, minkä viranomaisen määrää maksettavaksi. Tämä seuraamusmaksu perustuu sähkö- ja kaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain 17 §:ään, jonka määrää markkinaoikeus Energiamarkkinaviraston esityksestä. Seuraamusmaksut maksetaan valtiolle. Tätä kautta verkkoyhtiölle luodaan painetta noudattaa SML:n säännöksiä ja niiltä edellytetään investointien tekemistä toimitusvarmuuden ylläpitämiseksi. Tätä arvioidaankin korvausjärjestelmän toiseen osaan kuuluvan virheen mukaisesta korvausvelvollisuudesta.

Virheen mukaisesta korvausvelvollisuudesta säädetään SML:n 101 §:ssä, jonka mukaan loppukäyttäjällä on aina oikeus esittää 97 §:n mukaiseen virheeseen sekä 100 §:ssä tarkoitettuun vakiokorvausta käsittelevään sähkönjakelun keskeytymiseen perustuvat vaatimuksensa jakeluverkonhaltijalle. Loppukäyttäjältä edellytetään vaatimuksen esittämistä kohtuullisessa ajassa. Kohtuullinen aika katsotaan siitä, kun loppukäyttäjä on havainnut virheen tai sähkönjakelun keskeytymisen tai hänen olisi pitänyt se havaita ja tarvittavat tiedot jakeluverkonhaltijasta on kasassa vaatimusta varten. Säännöksen tarkoituksena on turvata loppukäyttäjää.¹⁸⁰ Jakeluverkonhaltija on velvollinen korvaamaan virheestä aiheutuneen vahingon, ellei virhe ole vähittäismyyjästä johtuva, joka on tällöin velvollinen korvaamaan vahingon tai myöntämään hinnanalennuksen. Verkkoyhtiö ei voi sopimuksin heikentää

¹⁷⁸ Huhta 2016, s. 528.

¹⁷⁹ Ks. Huhta 2016, s. 528 ja MAO:177/13.

¹⁸⁰ HE 20/2013 vp, s. 138.

vakiokorvauksen maksamista loppukäyttäjälle. Ainoastaan ylivoimainen este voi vapauttaa verkkoyhtiön vastuusta.¹⁸¹

Loppukäyttäjää koskevien vakiokorvausten saanti sähköntoimituksen keskeyttämistä koskevista tilanteista on turvattu laajasti SML:n säännöksissä. Tämä turvaa sitä, että sähköverkot ovat kunnossa ja sähköntoimittaminen on sujuvaa, kun ei voida ottaa liikaa riskejä. Samalla verkonhaltijat kiinnittävät huomiota toimitusvarmuuden ylläpitämiseen, sillä muutoin heille lankeaisi maksettavaksi niin vakiokorvausta sekä mahdollisia sanktioita. Vaikka verkkoyhtiön toimintavarmuus olisi korkealla tasolla, mahdollisia keskeytystilanteita voi siitä huolimatta esiintyä ja korvausvelvollisuus syntyä.¹⁸²

Toimitusvarmuuden laiminlyönnissä verkonhaltija voi joutua korvausvelvolliseksi myös sopimuksen mukaan. Kysymykseen voi tulla SML:n mukaisesti vakiokorvaus, hinnanalennus tai vahingonkorvauksen maksaminen. Ainoastaan yksi sopimukseen perustuvista korvausvaihtoehdoista voi tulla maksettavaksi.¹⁸³ Verkkoyhtiöiltä edellytetään kokonaisvaltaisesti toimitusvarmuuden ylläpitämistä ja siitä huolehtimista. Tällainen korvausjärjestelmä vaatii siten verkkoyhtiöitä ennakoimaan toimintaansa ja ottamaan huomioon mahdolliset riskit sekä tekemään tarvittavia muutostarpeita toiminnassaan vaadittaessa.

4.3.2 Vahingonkorvaus virheen vuoksi

Loppukäyttäjällä on oikeus korvaukseen vahingosta, jonka hän kärsii virheen vuoksi. Jakeluverkonhaltija tai 100 §:ssä tarkoitettu vähittäismyyjä on tällöin velvollinen korvaamaan 96 §:n 3 momentissa tarkoitetun välillisen vahingon vain, jos virhe tai vahinko johtuu huolimattomuudesta¹⁸⁴ hänen puoleltaan. Lähtökohtaisesti tuottamuksen asteella ei ole väliä vahingonkorvausoikeudessa. Välillisten vahinkojen osalta lainsäätäjä viittaa 96 §:n 3 momentin perusteluihin.¹⁸⁵ Lain esitöiden mukaan välillisten vahinkojen osalta kyseeseen

¹⁸¹ Huhta 2016, s. 528–529.

¹⁸² Huhta 2016, s. 245.

¹⁸³ Huhta 2016, s. 529.

¹⁸⁴ Ks. Hemmo 2006, s. 23–24.

¹⁸⁵ Ks. HE 20/2013 vp, s. 127–129.

tulee loppukäyttäjälle aiheutuneet käyttöhyödyn menetykset sekä asumismukavuuden heikentyminen. Näiden tarkempaa sisältöä ei lain esitöissä ole avattu.

SML sisältää yksiselitteisen velvoitteen jakeluverkonhaltijalle sekä 100 §:ssä mainitulle vähittäismyyjälle, jossa vahingonkorvausvelvollisuus aktualisoituu virheen aiheuttamasta vahingosta. Tästä säädetään lain 99 §:ssä. Tämä korvausvelvollisuus koskee loppukäyttäjää ja tälle aiheutunutta välitöntä vahinkoa. Velvollisuus korvata välilliset vahingot riippuvat siitä, onko virhe tai vahinko aiheutettu huolimattomuudella. Kuluttajaa koskeviin vahinkoihin sovelletaan KSL:n säännöksiä.¹⁸⁶

Yrityksen osalta sähköntoimituksen keskeyttämisestä aiheutuvat vahingot ovat suuruusluokaltaan ja euromäärältään pääsääntöisesti huomattavasti suurempia. Näistä lain esitöiden mukaan tyypillisiä välillisiä vahinkoja on tulonmenetykset.¹⁸⁷ Tulonmenetykset voivat aiheutua muun muassa siitä, että yritys ei voi valmistaa tuotteitaan myytäväksi tuotantokoneiden ollessa riippuvaisia sähköstä. Pilaantuvat tuotteet sekä niistä aiheutuvat kustannukset luokitellaan välittömiin vahinkoihin ja ne eivät edellytä välillisille vahingoille ominaista huolimattomuusvaadetta.

Vahingonkärsijän on myös omalta osaltaan toimittava vahinkojen minimoimiseksi suoraan vahingonkorvauslain yleisten periaatteiden mukaisesti.¹⁸⁸ Mikäli vahingonkärsijä ei toimi vaadittavalla tavalla vaan laiminlyö rajoittaa vahingon määrää, on tällä vaikutusta arvioitaessa vahingonkorvauksen määrää.¹⁸⁹ Siten vahingonkärsijänä ollut osapuoli ei voi vain tyytyä odottamaan vahinkojen korjaamista vaan on aktiivisesti pyrittävä tekemään toimenpiteitä vahinkojen laajenemisen estämiseksi.

4.3.3 Vakiokorvausjärjestelmän hyödyntäminen korvausvelvollisuuden määrän määrittelyssä

SML:n 100 §:n mukaista vakiokorvausta voidaan käyttää vertailukohteena korvausvelvollisuutta arvioitaessa. Vakiokorvaussäännös sisältää tuntiperusteisen korvauksen

¹⁸⁶ HE 20/2013 vp, s. 132.

¹⁸⁷ He 20/2013 vp, s. 133.

¹⁸⁸ HE 167/2003 vp, s. 6, 36 ja 50.

¹⁸⁹ Ståhlberg 2020, s. 12–13.

määräytymisjärjestelmän aiheutetuille katkoksille. Lisäksi katkosten tulee olla vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella ja muutenkin vallitsevat olosuhteet huomioidaan. Vakiokorvausjärjestelmä on luotu sähköntoimituksen keskeytymiselle, kun verkkoyhtiölle aiheutuu häiriöitä sääolosuhteiden tai laiterikkojen myötä.¹⁹⁰ Tällaiseen vakiokorvaus soveltuu erinomaisesti, kun näistä aiheutuviin keskeytyksien korjaamiset on mahdollista arvioida. Yleensä tämänkaltaiset sähköntoimituksen keskeytykset liittyvät vain pieneen alueeseen ja ne ovat pääasiassa lyhytaikaisia. Enimmäisrajana sähköntoimituksen keskeyttämisessä vakiokorvaussäädöksen perusteella pidetään 200 prosenttia vuotuisesta siirtopalvelumaksusta tai 2000 euroa. Tällöin keskeytyksen kesto on oltava vähintään 288 tuntia eli 12 vuorokautta. Maksimikorvauksen saa siten 12 vuorokauden kestäneellä yhtäjaksoisella sähköntoimituksen keskeytyksellä.

Tätä SML:n 100 §:n säännöstä voisi siten pitää eräänlaisena vertailukohtana arvioitaessa sähköpulan johtuvaa keskeytymisen kestoa. Toisaalta huomioitavana on se, että vaikka sähköntoimituksessa todettaisiin virhe, ei se tarkoittaisi automaattisesti korvauksen saamista.¹⁹¹ Olosuhteet ovat kuitenkin sähköpulan kaltaisissa tilanteissa erilaiset ja niissä edellytetään odotusarvoisesti loppukäyttäjiltä tietynlaista joustovaraa, jotta yhteiskunnan välttämättömät toiminnot, esimerkiksi sairaaloiden toiminta, pystytään turvaamaan.

Tällöin verkkoyhtiön on yksinkertaista määritellä määrällisesti korvattava osuus sähkön loppukäyttäjälle. Korvauksen määräytyminen tällä tavalla on selkeää myös loppukäyttäjälle, joka saa korvauksen suhteessa maksamaansa siirtomaksuun. Vakiokorvaus on eittämättä SML:n korvaussäädöksistä tutkituin ja kehitetyin.¹⁹² Yksinkertaisinta olisi soveltaa vakiokorvausta mahdollisimman monenlaisiin sähkömarkkinoilla esiintyviin korvausvelvollisuustilanteisiin. Näin ei kuitenkaan tehdä, sillä vakiokorvausta on vaikea soveltaa erilaisiin häiriöihin ja vahinkoihin. Periaatteena vakiokorvaus luo rajat, kuinka kauan verkkoyhtiölle kuuluva sähköntoimitus voi keskeytyä ja millaisen korvauksen siitä joutuu tarvittaessa maksamaan loppukäyttäjälle. Korvaus lasketaan suhteessa keskeytyksen keston sekä vuotuisen siirtopalvelumaksun mukaisesti.

¹⁹⁰ HE 20/2013 vp, s. 14–15.

¹⁹¹ HE 20/2013 vp, s. 133–138.

¹⁹² HE 20/2013 vp ja HE 138/1994 vp.

Samankaltaista vakiokorvausmenetelmää käytetään myös naapurimaassa Ruotsissa, jossa se sai perustansa sähkökatkoksia aiheuttaneista myrskyistä.¹⁹³ Siten myös siellä lähtökohtana vakiokorvaukselle on ollut sääolosuhteet. Vakiokorvauksen käyttäminen pohjana sähköpulaa koskevilla tilanteilla voisi olla varsin varteenotettava vaihtoehto, sillä siinä käytetyt perustat mahdollistaisivat ainakin yhdenlaisen keinon määrittellä korvattavat vahingot.

4.4 Poikkeusolojen vaikutus korvausvelvollisuuteen

4.4.1 Poikkeusolojen keston vaikea ennustettavuus

Valmiuslain käyttöönotto ja poikkeusolojen toteaminen rajoittaa kansalaisten toimintaa, mistä puolestaan voi seurata erilaisia vahinkoja rajoitusten myötä. Etukäteen on vaikea varautua tarkasti siihen, kuinka valmiuslain käyttöönotto vaikuttaa ja miten tämä vaikutus jakaantuu verkkoyhtiöiden ja loppukäyttäjien toimintaan. Varsinkin, kun poikkeusoloja koskevia tilanteita on useita, kuten käyttöönottoperusteita käsiteltäessä tuli ilmi. Viranomaisten toimivaltuudet määrittellään kunkin tilanteen mukaan erikseen. Valmiuslaissa määritellyn vahingonkorvausvelvollisuuden lähtökohtana on täyden korvauksen periaate. Tätä periaatetta sovelletaan silloin, kun käyttöönotosta on aiheutunut vahinkoa muun muassa laajennettujen toimivaltuuksien perusteella viranomaisen tekemään omaisuuden haltuunottoon tai muuhun poikkeavaan tekoon, joka ei ole kestoaltaan pitkä.¹⁹⁴ Ymmärrettävästi tällaiseen omaisuuden haltuunottoon on luonnollista soveltaa täyden korvauksen periaatetta, kuten esimerkiksi valtion tekemässä pakkolunastuksessa. Haastavan asiasta tekee sähkömarkkinoita koskevien toimenpiteiden arvioiminen, sillä niitä koskevat vaikutukset voivat ulottua pitkälle loppukäyttäjän toimintaan.

Sähkötoimituksen keskeyttämiseen johtavaa korvauksen syntymistä on vaikea arvioida etukäteen, varsinkaan kun sellaista ei ole jouduttu soveltamaan. Korvausvelvollisuuden arvioinnissa täytyy ottaa huomioon toisaalta tietynlaisen valmiuslain edellyttämän yksityisen edun joustovaran suhteessa yleiseen etuun ja toisaalta sen, että poikkeusolo on tilapäistä.¹⁹⁵ Entistä haastavammaksi tilanteen tekisi poikkeusolojen pitkittyminen. Siten tällaiseen

¹⁹³ Ks. HE 20/2013 vp, s. 34.

¹⁹⁴ Virtanen – Salmi – Penttilä – Ossa – Nurmi – Aine 2011, s. 141.

¹⁹⁵ Virtanen – Salmi – Penttilä – Ossa – Nurmi – Aine 2011, s. 141.

tilanteen varautumisessa tulisi muodostaa suuntaviivat sille, kuinka poikkeusolot vaikuttavat etenkin sähköntoimitukseen liittyvissä tilanteissa.

4.4.2 Toissijaisuus

Lähtökohta valmiuslain koskevassa vahingonkorvausvelvollisuudessa on sen toissijaisuus suhteessa muuhun lainsäädäntöön.¹⁹⁶ Toissijaisuusperiaatteen mukaisesti valmiuslain perusteella määritellään vahingonkorvausvelvollisuus, jos muualla lainsäädännössä ei ole sitä määritelty. Täten valmiuslakia sovellettaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, sisältääkö kyseinen pykälä nimenomaisen maininnan vahingonkorvauksesta.

Valmiuslain 39 §:n sähköntoimituksen keskeyttämisessä todetaan, ettei SML:n mukaista vakiokorvausta sovelleta valmiuslain mukaisessa keskeyttämistä koskevissa tilanteissa. Muissa sähköntoimitusta koskevissa valmiuslain säännöksissä ei oteta ollenkaan kantaa vahingonkorvausvelvollisuuteen tai sen määräytymiseen, vaan tarkemmat määräykset sähkön kulutuskiiintiöiden ja keskeyttämisten osalta annetaan valtioneuvoston asetuksella. Tutkimukseen liittyvät relevantit sähköntoimitusta koskevat poikkeusolojen säädökset on käsitelty 3 pääluvussa. Niistä aiheutuvien korvausten määrittelemiseen ei ole otettu kantaa myöskään esitöissä. Valmiuslain korvausvelvollisuuden toissijaisuus huomioiden, on valmiuslain sähköntoimitukseen liittyvien pykälien soveltamisesta aiheutuneita vahinkoja arvioitava lähtökohtaisesti SML:n ja vahingonkorvauslain säädösten mukaisesti.

4.5 Verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välinen suhde

Verkkoyhtiöt soveltavat pääasiassa Energiaviraston vahvistamia verkkopalveluehtoja.¹⁹⁷ Näitä noudatetaan silloin, kun loppukäyttäjä tekee sähköntoimitussopimuksen. Verkkopalveluehdot solmitaan verkkoyhtiön sekä loppukäyttäjän välille. Näitä verkkopalveluehtoja voidaan pitää myös niin sanottuina vakiosopimuksina, ja ne ovat käytössä yleisesti liiketoiminnassa. Vakiosopimukset helpottavat niin verkkoyhtiöitä kuin toisena osapuolena olevan sähkönkäyttäjän toimintaa. Vakiosopimuksessa osapuoli on laatinut sopimuksen, jota käytetään samankaltaisessa tilanteessa.¹⁹⁸ Tällöin vastapuoli voi lähtökohtaisesti olettaa, että

¹⁹⁶ Ks. HE 3/2008 vp, s. 8. Näin on muun muassa omistusoikeuden ja käyttöoikeuden siirrossa.

¹⁹⁷ Ks. ”Verkkopalveluehdot 2019” (Energiateollisuus ry 2019).

¹⁹⁸ Ks. Kaave 2019, s. 9 ja Hurmerinta 2015, s. 14.

sopimus noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Varsinkin kuluttajan kanssa sopimusta laatiessa heikompana osapuolena olevan kuluttajan tietämys ei välttämättä alaa koskevasta käytännöstä ole korkea.

Sähkön käytön sääntelemiseen on varauduttu verkkopalveluehdoissa ottamalla kantaa sähkön siirtoa koskeviin ajallisiin poikkeuksiin.¹⁹⁹ Näissä tilanteissa verkkoyhtiö voi säännellä sähkön siirtoa sopimuksessa sovitun mukaisesti. Tällainen yleisissä sopimusehdoissa oleva sopimusehto tosin lienee kohdistettu kuluttajan tai yrityksen käyttöön tilanteissa, joissa tiedetään jo etukäteen sähkön kulutuksen vähentymisestä, esimerkiksi kuluttajan tai kausiyrittäjän rakennuksiin hiljaisella ajanjaksolla. Tällaista sopimuskohtaa voitaisiin soveltaa myös ennakolta tilanteisiin, joissa sähkön siirtoa vähennettäisiin, jos sen saatavuus olisi yleisesti vähentynyt ja täten loppukäyttäjä osaisi varautua tilanteeseen. Samalla tämä helpottaisi verkkoyhtiön toimintaa, jolloin se voisi yksinkertaisemmin vähentää sähköntoimitusta ennalta sovittuihin kohteisiin.

Verkkoyhtiöt voivat käyttää samaa sopimuskonseptia eli verkkopalveluehtoja tai vakioehtoja eri toimijoihin, jolloin tästä aiheutuvien kustannusten määrä vähenee, kun jokaisen eri toimijan kanssa ei tarvitse tehdä uutta ja samankaltaista sopimusta.²⁰⁰ Tietenkin sopimuskohteella voi olla merkitystä mitä sopimuskokonaisuutta tämän kanssa sovellettaisiin. Sopimuskohteen eroavaisuus näkyy selkeimmin siinä, kun verkkoyhtiö laatii sopimuksen loppukäyttäjänä toimivan yrityksen ja loppukäyttäjän toimivan kuluttajan kanssa. Kuluttajan osalta sopimuskohteeseen vaikuttavat luonnollisesti KSL:n pakottavat säädökset, joista ei voida poiketa kuluttajan vahingoksi. Yritysten välisessä sopimuksessa voidaan sopia vapaammin ja siten sopimuksen sisällön merkitys kasvaa entuudestaan.²⁰¹ Vapaasti voidaan ottaa kantaa eri sopimuskohtiin.²⁰² Vakiosopimusten käyttö rajoittaa vastapuolen mahdollisuuksia vaikuttaa sopimukseen ja sen sisältöön.²⁰³ Vakiosopimuksissa käytetyt sopimusehdot voivat vaikuttaa sähkönkäyttäjänä olevan osapuolen mahdollisuuteen saada

¹⁹⁹ ”Verkkopalveluehdot 2019” (Energiateollisuus ry 2019), s. 4–5.

²⁰⁰ Kaave 2020, s. 19.

²⁰¹ Saarnilehto 2018, s. 143.

²⁰² Waltari 1984, s. 147.

²⁰³ Kaave 2019, s. 16–18.

korvausta tietyissä tilanteissa. Näitä ovat yleisesti ehdot tietyistä euromääräisistä enimmäiskorvauksista ja vastuuvapauslausekkeina pidettävät ylivoimaiset estetilanteet.

Verkkoyhtiö on velvollinen korvaamaan loppukäyttäjälle tietyin edellytyksin sähköntoimituksen keskeyttämisestä aiheutuneet korvaukset. Yleisesti sovellettavat verkkopalveluehdot sisältävät myös vahingonkorvausta koskevan osion, jotka koskevat viivästystä vai virhettä.²⁰⁴ Niinpä käytännössä verkkoyhtiö on velvollinen maksamaan loppukäyttäjälle korvausta, jotka koskevat välitöntä ja välillistä vahinkoa. Näissä esiintyvä välillisten vahinkojen enimmäiskorvausmääränä pidetään 8500 euroa, kuitenkin verkkoyhtiön toimiessa tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella, edellä mainitusta enimmäiskorvauksesta luovutaan ja korvattavaksi tulee todelliset vahingot täysimääräisenä.²⁰⁵ Loppukäyttäjän ollessa kuluttaja tai sovittaessa toisin, ei euromääräistä enimmäisrajaa noudateta. Siten kuluttajana olevalle loppukäyttäjälle korvataan vahingot lähtökohtaisesti täysimääräisesti. Todellisuudessa yrityksille aiheutuvat vahingot ovat oletetusti suuremmat kuin kuluttajille. Siksi näistä vahingoista voidaan sopia poikkeavasti suhteessa yleisiin sopimusehtoihin.

Välillisissä vahingoissa noudatetaan samoja korvattavien vahinkojen jaottelua ansionmenetyksistä vaikeasti ennustettaviin vahinkoihin, kuten luvussa 4.2.2. käsiteltiin. Osa välillisten vahinkojen osalta on sidottu alaa koskevaan spesifimpään jaotteluun, kuten sähkönkäyttöpaikan käyttöhyötyä koskevat menetykset.²⁰⁶ Siten näiden osalta sovellettavuudessa ei ole pääasiassa eroavaisuuksia käytännöntasolla. Loppukäyttäjät ovat turvattu välillisten vahinkojen osalta tiettyyn euromäärään asti, vaikka vahingot voivat käytännössä olla suurempia. Tämä rajoittaa verkkoyhtiölle koituvaa korvausvelvollisuutta.

Välittömien vahinkojen osalta verkkopalveluehdoissa ei tarkemmin otettu kantaa siihen, mitkä vahinkolajit kuuluvat näiden alle. Välittömät vahingot ovat lähtökohtaisesti kaikki muu vahinko, joita ei ole luokiteltu välillisiksi vahingoiksi. Kynnys välittömien vahinkojen osalta on matalampi, sillä niiltä vahinkoon johtaneelta toimenpiteeltä edellytetä tuottamusta.

²⁰⁴ Ks. ”Verkkopalveluehdot 2019” (Energiateollisuus ry 2019), s. 16–19.

²⁰⁵ Ks. ”Verkkopalveluehdot 2019” (Energiateollisuus ry 2019), s. 16–17.

²⁰⁶ Ks. ”Verkkopalveluehdot 2019” (Energiateollisuus ry 2019), s. 17.

Voidaan todeta, että niissä käytetään samankaltaista jaottelua, kuten sopimuskäytännössä on yleisesti tapana sopimuskäytännössä.

Verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välillä noudatettavat yleiset sopimusehdot soveltuvat hyvin normaaleihin tilanteisiin, joita sähköalalla aiheutuu. Nämä näyttäytyvät sisällön osalta soveltuvan perinteisiin sääolosuhteiden tai laiterikkojen aiheuttamiin häiriöihin sähkönjakelussa. Samankaltainen lähestymistapa on SML:n säädännössämme. Siten esimerkiksi vakiokorvaussysteemin käyttäminen soveltuu hyvin tämänkaltaisiin tilanteisiin. Sähköpulaa koskevien tilanteiden näkökulmasta verkkopalveluehdoissa ei ole arvioitu sähköpulasta aiheutuvia tilanteita yhtä laajasti kuin sääolosuhteiden aiheuttamista häiriöistä. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon yleisimmät syyt sähköntoimituksen keskeyttämiselle, jonka perusteella myös vakiokorvausjärjestelmä on rakennettu. Siten uudistettaessa ohjeistusta ja lainsäädäntöä, tulisi sähköpulaa koskevia suuntaviivoja hahmottaa ennakolta, koska sähköpulaa ei ole pidettävä täysin hypoteettisena häiriötilanteena, vaan uhka siihen on olemassa.

Aika ajoin tietyt korvausvelvollisuuden ulottuvuudet ovat aiheuttaneet epäselvyyttä ja näitä onkin ratkottu kuluttajana toimivan loppukäyttäjän osalta kuluttajariitalautakunnassa ja muissa tapauksissa myös markkinaoikeudessa. Tietyn haasteen tuo se, ettei verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välillä ole ollut tarvetta tai mahdollisuutta käsitellä sähköpulaa eikä varsinkaan poikkeusolojen näkökulmasta sähköntoimituksen keskeyttämistä koskevia tilanteita. Tällöin lainkäyttäjä pystyisi soveltamaan ja antamaan suuntaviivat sille, miten säännöksiä tulkittaisiin ja sovellettaisiin nyt ja tulevaisuudessa vastaavanlaisissa tilanteissa.

4.6 Korvausperusteiden soveltaminen käytännön tasolla

Loppukäyttäjä on sopimussuhteessa verkkoyhtiön kanssa saadakseen sähköä maksua vastaan. Lopullisen sopimuksen sisältö riippuu siitä, onko loppukäyttäjänä olevana sopimusosapuolena kuluttaja vai elinkeinoelämässä oleva yrittäjä. Yritysten välillä sopimusvapaus mahdollistaa sopimuksen sisällön muokkaamisen yrityksiä tyydyttävällä tavalla.²⁰⁷ Kuluttajan ollessa loppukäyttäjänä KSL rajoittaa edellä mainitun sopimusvapauden liikkumavaraa.

²⁰⁷ Saarnilehto 2020, s. 153–155.

Verkkopalveluehdoilla ja sen varsinaisella sisällöllä on merkittävä rooli arvioitaessa korvausvastuun ja korvattavien vahinkojen määrittelyssä. Sopimusperusteiset säännöt luovat perustan sille, mitä lainsäädäntöä sovelletaan verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välillä. Lähtökohtana on erityislainsäädännön eli SML:n säännösten soveltaminen.

Sähköpula on tilanteena uusi – vuoden 1970 voimalaitosmestareiden lakkoa lukuun ottamatta – ei sitä koskevaa käytännön soveltamiseen liittyen ole oikeuskäytäntöä tai tarkempaa tutkimusta. Siten tilannetta on lähestyttävä hypoteettisen tyyppitilanteen kautta, joka voisi sähköpulan ja valmiuslain soveltamisen kautta tapahtua. Verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välillä noudatetaan edellisessä luvussa käsiteltyä Energiateollisuuden laatimaa verkkopalveluehtoja. Näissä määritellään korvattavien vahinkojen tyypit eli mitä vahinkoja korvataan.

Sähköpulan tyyppitapauksessa verkkoyhtiö joutuisi keskeyttämään sähköntoimituksen. Tällöin esimerkiksi teollisuusyritys on ilman sähköä. Tästä aiheutuu vahinkoa tuotannon keskeytymisellä, kun yrityksen laitteet eivät toimi. Tilanteeseen sovellettaisiin edellä käsitellyn mukaisesti sopimusperusteista normistoa, jossa todettaisiin mitä vahinkoja korvataan ja millä perusteilla. Suurimman ongelman sovellettavuuteen toisi poikkeusolojen käyttöönotto, jos siihen ei sopimuksessa ole entuudestaan varauduttu.

Poikkeusolojen käyttöönotossa ja sen vaikutuksista sopimussuhteeseen kiinnitetään huomio ensinnä sopimukseen. Jos sopimuksessa ei ole otettu kantaa poikkeusolojen soveltamiseen, turvaudutaan erityislainsäädäntöön. Siten kuvatussa kaltaisessa tilanteessa SML:n vahingonkorvausta koskevat säännökset ja sopimusperusteisen normisto ovat sovellettaessa etusijalla VahKorvL:n. Mahdollisuus VahKorvL:n soveltamiseen perustuisi siten tilanteeseen, jossa edellä mainittujen korvausnormistojen perusteella ei katettaisi koko vahingon soveltamisalaa.²⁰⁸ Tämä osoittaa velvoiteoikeudellisen peruskysymyksen sopimusoikeuden merkityksestä suhteessa VahKorvL:iin, erityisesti sopimusperusteisessa vastuussa. Molempien korvausnormien soveltaminen samanaikaisesti ei saa johtaa tilanteeseen, josta vahinkoa kärsinyt hyötyisi taloudellisesti.²⁰⁹

²⁰⁸ Norros 2018, s. 192.

²⁰⁹ Saarnilehto 2011, s. 627.

5 Analysointia lainsäädännöstä

5.1 Sääntelyn kattavuus sähköntoimituksen keskeyttämiseen liittyen

Sähköntoimituksen keskeyttämiseen on varauduttu sangen kattavasti edellä mainituin tehoreservein ja systemaattisen irti kytkemisen keinoin sähköpulaa koskevassa tilanteessa. Kuitenkaan niitä koskevissa keinoissa ei ole otettu kantaa korvausvelvollisuuteen lainsäädännöllisellä tasolla. Varsinkin loppukäyttäjinä toimivat teollisuusyritykset kärsivät auttamatta erilaisia tappioita sähköntoimituksen keskeytymisestä. Näissä tilanteissa korvausvelvollisuuden laajuus määritellään mitä todennäköisimmin verkkoyhtiön ja loppukäyttäjän välisellä erillisellä sopimuksella.

Valmiuslain sähkön sääntelyä koskevat säännökset mahdollistavat järjestelmällisen vaikuttamisen sähkön käyttöön. Ensimmäisenä vaiheena sähkönkäytön rajoittaminen, josta seuraa sähkön kulutuksiintiö ja rajoittavimpana keinoa sähköntoimituksen keskeyttäminen. Kuten on tullut ilmi, edellytykset näiden valmiuslain pykälien käyttöönotolle ovat korkeat, joten lähtökohtaisesti normaaliolojen mukaisten keinojen tulisi olla riittäviä.

Poikkeusolojen käyttöönotto ei ole kuitenkaan nykypäivänä täysin poissuljettu asia, mikä voi tapahtua yllättävän nopeasti. Mahdollisuus poikkeusolojen käyttöönotolle voi tulla, kuten Covid-19-pandemian aikana näin tapahtui. Siksi poikkeusolojen lainsäädäntöä tulisi tarpeen mukaan päivittää yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten mukaisesti, kuten yhteiskunnan toimivuus on sähköstä riippuvaista. Tällöin poikkeusolojen soveltaminen on tehokasta. Mikäli poikkeusoloihin siirryttäisiin, olisi käyttöönotettavien säännöksiä oltava selkeitä sisällöltään. Tämä ei ole itsestäänselvyys, sillä kuten on jo aikaisemmin todettu, on valmiuslain säädöksissä esiintynyt puutteellisuutta ja epäselvyyttä korvausvastuulle asetettavista rajoista. Tämä on osaltaan perusteltavissa sillä, että kyseistä lainsäädäntöä ei ole tarvittu aikaisemmin oikeastaan käyttäen. Eräänlaisena viimeisenä lainsäädännöllisenä hätäkeinona poikkeusolojen säännösten tulisi mahdollistaa niillä turvattavien toimintojen häiriötön onnistuminen.

Ylivoimaisen esteen käyttäminen sähköntoimitusehdoissa luo mielenkiintoisen näkökulman siihen, kuinka verkkoyhtiö voi sopimusoikeudellisesti rajoittaa vastuutaan jopa melko laajasti. Ottamalla verkkopalveluehtoihin kyseisen vastuunrajoituslausekkeen, pystyy verkkoyhtiö vähentämään mahdollisesti sille muutoin tulevia korvausvelvollisuuksia. Tämänkaltaisen käyttö ei saa mahdollistaa liian laajaa vastuurajoitusta, sillä heikommassa asemassa olevat

loppukäyttäjät ovat käytännössä selkä seinää vasten, eikä heillä muutoinkaan ole paljoa liikkumavaraa tehtäessä sopimusta.

Verkkoyhtiötä ja sille kuuluvia velvollisuuksista on käsitelty kattavasti niin SML:ssä kuin muissa esiin nousseissa toiminnan valvontaa koskevissa laeissa. Tämän perusteella verkkoyhtiöllä on hyvät mahdollisuudet varautua erilaisiin tilanteisiin etenkin normaalioloissa. Verkkoyhtiölle ei liene ongelma käsitellä tyypillisiä sähkön keskeytystilanteita ja niiden ongelmatilanteiden ratkomista. Tällaisia pääasiassa lyhytaikaisia keskeytystilanteita nousee esiin lähestulkoon päivittäin tavalla tai toisella.

5.2 Korvausvelvollisuuden selkeydestä

Sähkötoimitusta ja siihen liittyvää korvausvelvollisuutta on tutkittu laajasti muun muassa sääolosuhteiden aiheuttamien katkosten varalta. Tämä näkyy suoraan lain esitöissä sekä verkkoehtoja koskevissa ohjeissa, joissa korvausperusteet ovat tuotu esiin. Selkeimmin tämä näkyy juuri SML:n 100 §:n vakiokorvaussääntelyssä, jossa aiheutuneille katkoksille on määritelty tarkat tuntimääräiset rajat ja sen perusteella laskettavat korvaukset. Tämä vakiokorvaussääntely on suljettu pois valmiuslain 39 §:n 3 momentin mukaan sähkötoimituksen keskeyttämistä koskien. Ensinnäkin huomiona nousee aiemmin todettu valmiuslain toissijaisuusperiaate vahingonkorvaussääntelyssä ja vastavuoroisesti lain toteama vakiokorvaussääntelyn rajausta ulkopuolelle. Tätä säännöstä ja rajausta koskevissa lain esitöiden yksityiskohtaisissa perusteluissa ei ole otettu kantaa siihen, miten tilanteessa korvausten määrät tulisi määritellä vakiokorvausjärjestelmän sijasta.

Määrättävien vahingonkorvausten määrän ennakointi on vaikeaa, jos korvausvelvollisuuden laajuuden ja rajojen olisi tarkoitus muovautua vasta konkreettisen ennakoimattoman vahinkotilanteen aiheuduttua. Toisaalta tätä tulkintaa tukisi se, että on vaikeasti ennustettavissa, kuinka laajasti esimerkiksi valmiuslain säädöksiin tultaisiin käytännössä puuttumaan verkkoyhtiön ja loppukäyttäjien toimintaan. Myös tällaista jälkikäteistä soveltamista tukisi valmiuslain 39 §:n sähkötoimituksen keskeyttämisessä oleva rajausta vakiokorvaussääntelyn soveltamisesta. On vaikea etukäteen arvioida, kuinka pitkään valmiuslain soveltaminen rajoittaisi normaalia toimintaa, kun taas normaalioloissa sähkötoimituksen keskeytyminen on pääasiassa lyhytaikaista. Vaikkakaan tätä ei lain

esitöissä²¹⁰ ole todettu, voisi se olla mahdollisesti yksi syy siihen, miksi vakiokorvaussääntely on rajattu pois.

Siten etenkin valmiuslain sähkön käyttöä koskevassa sääntelyssä tulisi tarkentaa, kuinka mahdollinen korvausvelvollisuus määriteltäisiin. Verkkoyhtiöiden kannalta ei olisi taloudellisesti kannattavaa, mikäli ne joutuisivat pitkäkestoisessa keskeytymisessä korvaamaan vahingot täyden korvauksen periaatteen mukaisesti jokaiselle loppukäyttäjälle. Varsinkin, kun pitkäkestoisessa katkoksessa aiheutuisi välttämättömästi myös välillisiä vahinkoja.

Lainsäätäjä on jättänyt itselleen suuren harkintavallan kulloiseen tilanteeseen, kun se on valmiuslain sähköä koskevissa säännöksissä jättänyt itselleen lainsäädännöllisen keinon antaa tarkemmat määräykset valtioneuvoston asetuksella. Lain esitöissä otettiin kantaa valtioneuvoston asetuksen sisältöön ainoastaan siinä, että sillä voidaan rajoittaa tai kieltää tietty toiminta.²¹¹ Näissä valtioneuvoston asetuksissa tulisi siten ottaa kantaa myös korvausvelvollisuuteen.

Valmiuslain toissijaisuusperiaate – etenkin sähköä koskevan lainsäädännön osalta - luo korvausvelvollisuutta koskien kaksi eri mahdollisuutta tarkastella tilannetta. Ensimmäisessä näkökulmassa niitä pitäisi arvioida tarkasti ja määritellä korvausvelvollisuuden määräytymisen perusteet. Tämä on yksi keino selkeyttää verkkoyhtiön ja loppukäyttäjien välistä selkoa korvausvelvollisuuden perusteista poikkeusoloissa. Selkeämpi keino on tehdä muutoksia nykyisiin sähkön käyttöä koskeviin pykäliin, joissa määriteltäisiin etukäteen alustavat suuntaviivat sille, kuinka korvausvelvollisuuden kanssa toimitaan. Nykyisessä maailmantilanteessa ei ole mikään mahdottomuus sille, että jouduttaisiin soveltamaan poikkeusolojen lainsäädäntöä.

Toisessa näkökulmassa korvausvelvollisuuden määrittelemisen tapahtuisi jo SML:n pykälässä, jossa todettaisiin korvausvelvollisuuden perusteet tilanteissa, joissa sovellettaisiin valmiuslain pykälää. Tämänkaltainen näkökulma edellyttää melko kauas kantoisen ennusteen, millä tavalla tilanteissa voisi käytännössä käydä. Riippumatta siitä, lähestytäänkö

²¹⁰ Ks. HE 3/2008 vp.

²¹¹ HE 3/2008 vp, s. 51–52.

jommankumman edellä esitetyn näkökulman perusteella, on yleisen selvyiden vuoksi perusteltua tehdä jonkinnäköisiä ratkaisuja.

Verkkopalveluehdot ovat yleisesti verkkoyhtiöiden käytössä olevat vakioehdot, jossa määritellään varsin kattavasti sähköntoimitukseen liittyvistä käytännön asioista. Näiden yleisten sopimusehtojen soveltuvuutta voidaan ainakin teoreettisella tasolla lisätä, jossa huomioitaisiin yhä kattavammin erilaisia poikkeusolojen tilanteita ja niitä koskevia käytännön toimenpiteitä varsinkin vahingonkorvaustilanteiden osalta. Sähkömarkkinoita koskeva sääntely kehittyy jatkuvasti ja siten erilaiset yhteiskunnan muutosten tarpeet tulee huomioida, niin kuin on tehty viimeisen reilun 20 vuoden aikana.²¹² Silti verkkopalveluehdoissa ei ole liitetty poikkeusoloja koskevia ehtoja. Ainoastaan ylivoimaisessa esteessä mainitaan muun muassa sotatilanne, jolla viitataan poikkeusoloja koskevaan tilanteeseen. Siten poikkeusolojen vaikutuksista korvausvelvollisuuteen ei ole otettu kantaa erikseen.

²¹² Hirvonen 2003, s. 1–6.

6 Johtopäätökset

Sähkötoimituksen häiriöttömyys ja sähköpulan kaltaisen tilanteen välttäminen tulisi olla yhteiskunnassa korkealla prioriteetissa. Varsinkin jouduttaessa tilanteeseen, jossa poikkeusolojen soveltaminen tulisi ajankohtaisesti edes lyhytaikaisesti, olisi epädullinen tilanne nyky-yhteiskunnassa. Sähköpulan kaltaisen tilanne voi tapahtua lyhyen tai pitkän ajanjakson välillä ja molemmissa tapauksissa sen aiheuttamia ongelmia tulisi rajoittaa mahdollisimman tehokkaasti. Sähkötoimituksen keskeyttämisen varautumiseen on SML:n sääntelyssä kiinnitetty yhä enemmän huomiota ja etenkin toimitusvarmuutta koskevat realiteetit on nostettu esille.²¹³

Tutkielman tavoitteena oli vastata sähköpulaan varautumisen keinoista lainsäädännössä. Tutkielmassa tuotiin esiin keinot, joilla lainsäädännön nojalla verkkoyhtiöt on veloitettu varautumaan sähkötoimituksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi. SML ja valmiuslaki mahdollistavat varsin pitkälle menevät keinot verkkoyhtiön varautumiselle ja ennakoivalle toiminnalle sähköpulan kaltaisissa tilanteissa. Tutkielmassa esiin nousseissa huomioissa verkkoyhtiölle on asetettu paljon velvollisuuksia, joista sen täytyy huolehtia aktiivisesti ylläpitääkseen toimivaa sähköverkostoa. Muussa tapauksessa verkkoyhtiölle voidaan määrätä sanktioita tai vahingonkorvausta maksettavaksi. Siten myös pelkästään verkkoyhtiön näkökulmasta sähkötoimitusta koskevan sääntelyn tulisi olla helposti ymmärrettävää ja tarpeeksi laajasti selvitetty.

Toiseksi tavoitteena oli arvioida sääntelymme sisältöä korvausvelvollisuuden osalta. Korvausvelvollisuus itsessään on varsin monimutkaista jo ilman erityislainsäädännön soveltamisia eikä SML:n soveltaminen ole poikkeus. Tutkielmassa esiinnoussut poikkeusolojen suhde korvausvelvollisuuteen toi sääntelyn haavoittuvuudet ja siinä olevan aukon. Tämä näkyi sovellettavien lainsäädäntöjen ja sopimuksen sisällön välillä. Korvausvelvollisuuden määräytyminen ja sitä koskevien vahinkojen korvaamisessa näyttäisi sopimuksella olevana merkittävä rooli arvioitaessa loppukäyttäjän mahdollisuuksia saada korvausta sähkötoimituksen keskeyttämisestä koskevissa tilanteissa. Arvioitaessa sitä, millainen syy-yhteys edellytetään sähkötoimituksen keskeyttämisen seurauksena aiheutuneista vahingoista, edellyttää varsin pitkälle menevien vahinkojen määrittelyä ja

²¹³ Tätä kuvastaa hyvin muutostavoitteet ja sen eteen tehdyt raportit, kuten TEM perustaman työryhmän laatima raportti 33/2018.

toteamista. Riittäisissä tilanteissa kuluttajien osalta kuluttajariitalautakunnalla ja markkinaoikeudella, yleisten oikeusasteiden lisäksi, on vähintään yhtä tärkeä rooli, kuin lainsäätäjällä antaessa suuntaviivoja ja määrittelyjä näiden soveltamisessa.

Yleisesti voidaan todeta, että sähköpulan mahdollisuus tiedostetaan ja siihen on tutkielmassa esiin tuotujen keinojen mukaisesti varauduttu. Tietynlainen selkeys korvausvelvollisuuden osalta puuttuu sovellettaessa rinnakkaisesti sähkömarkkinalakia ja muuta lainsäädäntöä. Tutkielmassa esille nousseiden korvausvelvollisuutta koskevien puutteellisuuksien, etenkin valmiuslain säännöksiä osalta edellyttää sääntelyn täsmentämistä ja tarkentamista entisestään.